

SIIRTOLAISUUS MIGRATION

TOIM. ELLI HEIKKILÄ &
ISMO SÖDERLING

Yksintulleet pakolaislapset
Unaccompanied refugee minors

SUPPLEMENT 2013

Siirtolaisuus – Migration Supplement/2013

40. vuosikerta / 40th year
ISSN 0355-3779 (painettu)
ISSN 1799-6406 (verkkojulkaisu)

Julkaisija / Publisher

Siirtolaisuusinstituutti
Migrationsinstitutet
The Institute of Migration
Eerikinkatu 34, 20100 Turku, Finland
Puh. / tel. (0)2-2840 440
Fax (0)2-2333 460
email: kirsai@utu.fi
<http://www.siirtolaisuusinstituutti.fi>
<http://www.migrationinstitute.fi>
info@siirtolaisuusinstituutti.fi

Pohjanmaan aluekeskus
Österbottens regioncenter
Regional Centre of Ostrobothnia
Keskuskatu 32, I-rappu
60100 Seinäjoki, Finland
Puh. / tel. (0)44-2592447
email: siirtolaisuusinstituutti@netikka.fi

Päätoimittaja / Editor-in-Chief

Ismo Söderling

Toimitussihteeri / Editorial Assistant

Kirsi Sainio

Toimittajat / Editors

Elli Heikkilä, Ismo Söderling

Toimituskunta / Editorial Board

Siirtolaisuusinstituutin hallitus
Administrative Board of the Institute of
Migration

Taitto / Layout

Kirsi Sainio

Tilaushinta 2013 / Subscriptions 2013

4 numeroa / nummer / issues
20 €/vuosi/år/year

PAINOSALAMA OY

Yksittäisten kirjoittajien mielipiteet ovat heidän
omiaan.

Sisältö • Contents

- *Elli Heikkilä*
**Yksintulleet pakolaislapset erityis-
muuttajaryhmänä**
- *Riitta Eriksson*
Ensamt barn på flykt i Sverige
- *Mervi Kaukko*
**“We have to learn for ourselves”
Participation of unaccompanied
minors in a Finnish reception center**
- *Anna G. Mikkonen*
**Myös Suomeen tulleet pakolaislapset
ja –nuoret kaipaavat ja tarvitsevat
perhettä**
- *Lutine de Wal Pastoor*
**The decisive role of school in the lives
of unaccompanied refugee minors in
Norway**
- *Kia Lundqvist*
**Barn i kris – Socialt arbete med barn
som söker asyl ensamma i Finland**
- *Hilde Lidén and Randi Wærdahl*
**The ambiguous status of unaccompa-
nied minors between 15–18 years old
seeking asylum in Norway**

Kansi ja sisältökuvat: Kuvapankki: sxc.hu/

Yksintulleet pakolaislapset erityismuuttajaryhmänä

Elli Heikkilä

Yksintulleet pakolaislapset ovat nousseet yleiseen keskusteluun eri puolilla maailmaa. YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n mukaan peräti 46 prosenttia pakolaisista ja kolmannes turvapaikanhakijoista on ollut alle 18-vuotiaita vuonna 2011. EU-27-alueelle tuli kaikkiaan 302 445 turvapaikanhakijaa vuonna 2011. Lasten osuus tästä virrasta oli neljännes. Kun tarkastellaan erityisryhmänä nimenomaan yksintulleita lapsia (alle 18-vuotiaat), on heidän osuutensa ollut 4 prosenttia. Verrattaessa eri Euroopan maita, suurimmat yksintulleiden lasten osuudet maiden turvapaikanhakijoista ovat olleet Sloveniassa (16,7 %), Ruotsissa (8,9 %), Norjassa (8,9 %), Itävallassa (7 %), Tanskassa (6,8 %) ja Belgiassa (6,4 %).

Määrällisesti globaalilla tasolla yksintulleiden tai vanhemmistaan erillään olevien lasten turvapaikanhakemuksia jätettiin 17 700 hakemusta vuonna 2011, kun vuonna 2010 luku oli hieman pienempi (15 600). Hakemuksia jätettiin 69 maahan ja valtaosa hakemuksista kohdistui Eurooppaan (13 300) vuonna 2011. Ruotsi ja Saksa olivat suurimmat vastaanottajat ja seuraavina Belgia ja Yhdistynyt kuningaskunta.

Yksintulleet lapset ovat saapuneet kohdemaahan ilman vanhempiaan tai muita huoltajiaan ja ovat siten erittäin haavoittuva muuttajaryhmä. Esimerkiksi Belgiassa on havaittu, että yksintulleet alaikäiset ovat yhä nuorempia. Vuoteen 2009 saapuneiden keski-ikä oli 16–17-vuotta, mutta nykyään on joukossa ollut yhä enemmän jopa 12-vuotiaita. Jotkut lapsista ovat saapuneet esimerkiksi salakuljettajien mukana ja jotkut taas ovat saattaneet joutua eroon perheistään pitkän ja vaarallisen matkan aikana.

Suomeen saapui turvapaikanhakijoina 150 yksintullutta lasta vuoden 2012 marraskuun loppuun mennessä. Määrä on laskenut huomattavasti verrattuna esimerkiksi vuoteen 2008, jolloin vastaava määrä oli peräti 706 lasta. Suurimmat turvapaikan-

hakijaryhmät olivat Afganistanista (31 lasta), Somaliasta (28) ja Irakista (26) vuonna 2012 (marraskuun lopun tilanne). Alaikäishakijoista poikien osuus on ollut 85 prosenttia. Yhtenä syynä hakijamäärän putoamiseen on tiukentunut ikättestaus. Iän määrittäminen tehdään hammas- ja ranneröntgenin avulla.

Yksintulleita pakolaislapsia koskevaa tutkimustietoa tarvitaan eri tasoilla. Näin voidaan edistää ymmärrystä ilman huoltajaa olevien alaikäisten moninaisista tarpeista heidän asuessaan vieraassa maassa. Tällöin kyseeseen tulevat lasten hyvinvointi ja suojele sekä kotoutuminen yhteiskuntaan, yhtenä tärkeänä elementtinä koulumaailma. Kysymyksessä on siten lapsen edun toteutuminen, joka on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaate (Convention on the Rights of the Child, CRC).

Suomessa ilmestyi vuoden 2013 alussa Minna Lähteenmäen *Lapsi turvapaikanhakijana – Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta* -väitöskirjatyö. Muita esimerkkejä viimeaikaisista julkaisuista ovat muun muassa Euroopan muuttoliikeverkoston tuottama *Yksintulleet* -tutkimus, samoin kuin Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry:n julkaisema *Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa* -toimitettu teos. Maahamme ilman huoltajaansa tulevan lapsen asioita hoitamaan määrätään edustaja. Edustajan tehtävänä on varmistaa, että lapsen etu toteutuu ja hänen ääntään kuullaan häntä koskevissa viranomaispäätöksissä. Edustaja käyttää huoltajan puhevaltaa niin kauan kuin lapsi on alaikäinen ja vailla huoltajaa. Tästä erityisteemasta Outi Lepola on tehnyt selvityksen *Ei omainen eikä viranomainen – Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä* vuonna 2012.

Myös Pohjoismaisella tasolla yksintulleiden pakolaislasten tilanteeseen on alettu kiinnittää laajempaa huomiota. Siirtolaisuusinstituutin Siirtolaisuus-Migra-

tion -julkaisun Supplement ”*Yksintulleet pakolaislapset – Unaccompanied refugee minors*”, joka käsittelee teemaa asiantuntija-artikkeleina eri Pohjoismaista, on instituutin yksi yhteistyönmuodoista *The Nordic Network for Research Cooperation on Unaccompanied Refugee Minors (NordURM)* -verkostossa. Verkoston tavoitteena on vahvistaa tutkimusyhteistyötä liittyen ilman huoltajaa tulleisiin pakolaislapsiin. Siirtolaisuus-instituutti toimii verkostossa yhtenä Suomen partnereista ja on vastuullisena tahona järjestänyt Suomen verkostokokouksen Turussa 13.–15.3.2013. Pohjoismaisella tasolla toimii myös *Nordic Network for Research on Refugee Children (NordRC)* -verkosto, jonka kanssa NordURM-verkostolla on laajaa yhteistyötä.

Lähteet

- Alanko, Salli, Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) (2011): *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alakäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet –projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. Tallinna.*
- Convention on the Rights of the Child, CRC: <http://www.unicef.org/crc/>
- Derluyn, Ilse & Eric Broekaert (2008): *Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective.* *International Journal of Law and Psychiatry* 31 (2008), 319–330.
- Euroopan muuttoliikeverkosto (2009): *Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa.*
- Heikkilä, Elli, Manon Danker, Emilio José Gómez Ciriario, Hugh McLaughlin & Henny Reubsat (eds.) (2011): *Working Together for Better Integration -Immigrants, Police and Social Work.* Institute of Migration, Migration Studies C 18. 191 p. Available: <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/IPS-C18.pdf>
- Lepola, Outi (2012): *Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä.* Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.
- Lähteenmäki, Minna (2013): *Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta.* Helsingin yliopisto, Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 247. 213 s. Helsinki.
- Schulman, S. (2011): *Growing numbers of unaccompanied minors seek asylum in Belgium.* UNHCR, News Stories, 2 May 2011.
- UNHCR (2012): *Global Trends 2011. A Year of crises.* United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).

Unaccompanied refugee children as a special immigrant group

According to the UNHCR’s statistics 46 percent of the refugees and one third of the asylum-seekers were children below 18 years of age in 2011. Around 17,700 individual asylum applications were lodged by unaccompanied or separated children (UASC) in 69 countries in 2011. This constituted about 4 percent of the total number of asylum claims lodged in those countries. Europe received most of the UASC claims (13,300). Sweden and Germany registered the greatest number of UASC asylum claims in Europe. Belgium and the United Kingdom were the other important destination countries. In Finland, the number of unaccompanied children seeking asylum has dropped. This is the result of better analysis methods of age, i.e. using dental and wrist X-rays in examination. An unaccompanied child means a person under age of 18 who has applied for asylum without his or her parents or other legal custodial parent.

It is important to increase knowledge and draw attention to the particularly vulnerable situation of unaccompanied refugee children. It is essential to ensure that these children are able to access and enjoy their rights and protection (Convention on the Rights of the Child, CRC).

On the Nordic level, attention has been drawn to unaccompanied refugee minors. *The Nordic Network for Research Cooperation on Unaccompanied Refugee Minors (NordURM)*, aims to consolidate collaboration in research. The supplement to the *Siirtolaisuus-Migration* -journal ”*Yksintulleet pakolaislapset – Unaccompanied refugee minors*”, features specialists’ articles from different Nordic countries. It is one of the cooperation forms of the Institute of Migration in the network. *The NordURM network has close cooperation with the Nordic Network for Research on Refugee Children (NordRC).*

Ensam barn på flykt i Sverige

Riitta Eriksson

I denna artikel diskuteras hur ensamkommande ny-anlända barn upplever sin livssituation i Sverige samt hur mottagandet anpassas till barnens behov. Barnen har under den första tiden ett tunt socialt nätverk, söker sig till sina landsmän och strävar efter att behålla sina kontakter med anhöriga på andra håll i världen. De har svårt att skapa relationer med jämnåriga svenskar och deras tillvaro präglas av ensamhet och otrygghet. Mottagandet kännetecknas ibland av en distans i relationen där socialarbetare drar sig för att ställa frågor. Att barn är tysta och inte vill berätta sin livshistoria kan bero på att tystnaden är ett sätt att hantera svåra upplevelser, förluster och separationer.

Kraftfulla åtgärder krävs för att göra barnen delaktiga i integrationsprocessen som innebär att barnen bemöts med tillit, trygghet, acceptans och delaktighet. Kunskapsinläring kan underlättas av att barnen har god kognitiv förståelse av undervisningsspråket och av att flera sinnen aktiveras. Det är viktigt att ta vara på deras samlade språkliga kompetens.

Nätbaserad undervisning kan spela en stor roll för att ge dem möjligheter att komma vidare i det svenska utbildningssystemet. För att komma in i samhället är det av vikt att behandla dessa barn som alla andra barn i Sverige och samtidigt tillgodose deras speciella behov avseende språk, kultur, bakgrund och erfarenheter.

Nyckelord: ensamkommande, transnationell, flerspråkighet, kognitiv förståelse, tillhörighet, integration.

Riitta Eriksson, Fil.dr., Leg. psykolog, forskare vid FoU Nordost, Stockholms län, Sverige. Hon flyttade till Sverige efter att ha tagit studenten. Hennes modersmål är finska.

Inledning

Denna artikel är en fördjupad analys av det material som återges i rapporten ”Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige” av Backlund et al. (2012). Ensamkommande barn, både asylsökande och barn som får uppehållstillstånd är en starkt växande grupp i dagens Sverige. Antalet barn som sökte asyl i Sverige ökade från 820 år 2006 till cirka 3600 år 2012 och fortsätter att öka. Sedan juli 2006 är ansvaret delat mellan stat och kommun. Tidigare ansvarade Migrationsverket både för asylprocessen och för boendet. Numera ansvarar socialtjänsten för boende, skolgång och hälsofrågor medan Migrationsverket ansvarar för asylprocessen.

Skälen till att barn och ungdomar lämnar sitt hemland är många och komplexa. Krig, förföljelse, någon nära anhörigs död, såväl bevittnat som självupplevt våld är vanliga orsaker. Det finns likheter men också skillnader mellan dagens ensamkommande barn och de 70 000 finska krigsbarn som flyttades till Sverige under åren 1939-1945 vilket har kallats för ”Världens största barnförflyttning” (Holm 1968; Lagnebro 1994). Av dessa 70 000 barn stannade cirka 7 000 efter kriget i Sverige medan majoriteten återvände till Finland (Kavén 2010). Enligt Matvejevna (1996) fanns 15 000 barn tre år efter kriget i Sverige. Skillnader i sifferuppgifter kan bero på att antalet angivits vid olika tidpunkter, att en del har blivit adopterade eller har av olika anledningar flyttat fram och tillbaka mellan länderna. Forskningsresultaten är mångtydiga och kan vara svåra att tillämpa i dagens situation eftersom man beaktar barnens behov och barnperspektivet på ett annat sätt än vid den tiden. När det gäller de finska krigsbarnen kom barn upp till tio år i grupper av flera hundra barn.

Nu kommer äldre barn (15–17 år) oftast ensamma, någon gång med yngre syskon. De flesta ensamkommande barn som flyr till Sverige kommer från Afghanistan och Somalia men också från Irak. År 2012 ökade antalet med drygt 50 procent jämfört med samma tid föregående år. De flesta kommer fortfarande från Afghanistan och Somalia, men andelen har ökat från länder som Albanien, Marocko, Algeriet och Syrien. (www.migrationsverket.se).

Hur upplever de ensamkommande barnen sin livssituation under den första tiden i Sverige? Hur beskriver företrädare för socialtjänsten sitt arbete med ensamkommande barn? Hur anpassas mottagandet till barnens behov, så som dessa kommer till uttryck i deras beskrivningar? Detta är några av de frågor som ställs i en treårig studie av ensamkommande barn (Backlund et al. 2012), genomförd av tre forsknings- och utvecklingsenheter i Stockholms län (FoU Nordost, FoU-Nordväst och FoU-Södertörn), med delfinansiering från Europeiska flyktingfonden. Studien bygger på intervjuer med 28 barn och 42 socialarbetare. Cirka hälften av barnintervjuerna genomfördes med hjälp av tolk.

Att fly till ett främmande land

Vad innebär det för barnen att lämna sitt land med nära relationer, språk, kultur samt levnadssätt och fly till ett främmande land, en främmande miljö, där människor talar ett språk de inte förstår och har ett levnadssätt de inte är vana vid? Uppbrottet kan vara oväntat eller planerat (Eide 2005). Beslutet att fly har i många fall tagits av vuxna och kommit som en överraskning för barnen. Då har barnen inte alltid förstått varför de flytt. I andra fall har de varit delaktiga i beslutet. Flera uttalanden visar att svåra förhållanden med rädsla, diskriminering eller förföljelse har varit anledningen till flykten.

Släktingar i andra delar av världen har i vissa fall hjälpt till att organisera barnens flykt. Ett mönster är att barnen accepterat de vuxnas beslut. Barnens beskrivningar innehöll uttryck som ”Man flyr inte sitt hemland om man inte har känt sig hotad... om man inte är tvungen till det”. ”Det här krigstillståndet och kaoset i Irak, det fanns en risk att jag en dag skulle bli kidnappad”. En 15-åring som kom tillsam-

mans med sin lillebror från Afghanistan berättar att innan de åkte fick han rådet av sin far att hela tiden vara vaken för att vägen kunde vara farlig. Vid intervjun säger pojken att hans lillebror är ”liten och gråter efter föräldrarna”. Han drömmer och har svårt att sova. Pojken säger att även han själv har mar-drömmar men han kan inte berätta det för sin lillebror.

Barnen relaterar sina förväntningar på livet i det nya landet till tidigare erfarenheter. De kopplar sina förväntningar på det nya landet till en önskan om att starta ett nytt liv under andra villkor och omständigheter än de varit vana vid. Före flykten saknade de flesta barn kunskap om Sverige. Många uttrycker förväntan, men upplever också sorgsenhet, osäkerhet och rädsla inför mötet med såväl de nya människorna som landet. Ett av de intervjuade barnen anger som skäl för flykten till Sverige att han sökte självständighet och acceptans oavsett etnisk och religiös tillhörighet. ”Jag letade efter frihet. Jag ville ha min frihet. Jag hörde att i Sverige brydde man sig inte om religion. Alla var lika, om man var kristen, muslim, jude, vad som helst. Folk accepterar en. Inte som i Libyen, där man blir behandlad som djur för att man är kurd.” När han ser tillbaka på den tid, då han vid nioårsålder tillsammans med sin familj lämnade Syrien och flyttade till Libyen, påpekar han att familjen hade problem även där. I Syrien kunde han inte uppge att han var både kurd och syrier. Förutom frihet önskar han acceptans och likabehandling i Sverige, men även här ifrågasattes hans identitet och ursprung i samband med att han sökte uppehållstillstånd. ”... jag väntade en och en halv månad för att göra språkprovet för att de ska se om jag bodde i Libyen eller... bekräfta varifrån jag kom.”

Den grundläggande och självklara rätten att få vara den man är som ifrågasattes redan i de länder han tidigare bott i ifrågasattes återigen. Många barn berättar att de i mötet med människorna i Sverige upplever rädsla, vilshenhet och utsatthet. En stor del vet inte ens vilket land de kommit till. Exempel på utsagor är ”Jag ville åka till ett annat land, jag pratade om USA, England, de två, men visste inte något om Sverige, Danmark, Norge, de som ligger närmast här.” ”Man hamnar i ett främmande land och känner sig som en främling.” Att känna sig som en främling är ett uttryck som en del barn använ-

der. Ett annat återkommande tema i barnens berättelser är ensamhet. Den första tiden innebär en fortsatt osäker resa, de vet inte vad som väntar, vad som händer och de har lite inflytande över sin situation och framtid. Få av barnen vi intervjuat har släktingar som väntat på dem i Sverige. Vid ankomsten till Sverige är kontakten med anhöriga i hemlandet eller på flykt ofta bruten. Det som barnen i sina beskrivningar lyfter fram som centralt är förutom ensamhet, ovisshet och oro, saknad, framför allt efter mamma. ”Min mamma förstår ingenting... att var är jag? Var bor jag? Är jag i Afghanistan, Pakistan, Iran, Italien?” (Backlund et al. 2012).

Hur skapa trygghet i att möta det okända?

Under den första tiden i Sverige söker barnen kontakt med människor från sitt eget land. Mötet med landsmän skapar såväl tillit som trygghet i den för många otrygga situationen i ett nytt land. Etniska markörer, symboler som särskiljer en grupp från en annan, till exempel språk och klädsel gör att de även söker kontakt med okända personer. ”Jag frågade en kvinna som jag hade sett på flygplanet. När vi var på Arlanda sa jag att jag var från Eritrea och frågade henne var jag skulle gå/.../. Jag träffade henne på gatan och såg att hon pratade mitt språk och då sa hon vart jag skulle gå och hon följde mig dit./---/ Hon gav mig sitt nummer och jag gav henne mitt så vi har pratat. Hon har ringt mig.” En del ungdomar säger att verbalt språk, kroppsspråk och utseende avgör om de vågar ta kontakt med främmande och visa kontakt- och hjälpbehov. En av pojkarna säger: ”... jag frågade alla som hade... svart hår, och det var en kille, han snackade kurdiska i telefonen, så jag väntade på honom, tills han slutade [att prata i] telefon. Sen frågade jag: ursäkta, är du kurd?’ - han bara - ‘ja, jag är kurd’ och han var jättesnäll och han köpte biljett till mig, till Stockholm.”

Kontakten med landsmän är viktig, speciellt i början. I fortsättningen kan den bli ännu viktigare för att ha någon att identifiera sig med i en utsatt situation. Barnens föräldrar och anhöriga utanför Sverige är mentalt närvarande för barnen, trots att de är långt borta. De flesta barnen är angelägna om att ha kontakt med sina närstående var de än befin-

ner sig. Ofta är detta möjligt via mobiltelefon, SKYPE eller internet, men i en del fall är detta svårt eller omöjligt. Endast två av de 28 intervjuade barnen har återförenats med sin familj i Sverige. Även om barnen skulle vilja ha sina anhöriga här är det inte säkert att föräldern/syskonen vill eller får flytta till Sverige. En av ungdomarna åkte tillbaka för att hämta sin mamma och sina syskon från Iran men de ville inte flytta och lämna släkt och skapa ett nytt liv. De hade redan en gång tidigare bytt land genom att flytta från Afghanistan till Iran.

Kohli (2011) diskuterar de centrala begreppen trygghet, tillhörighet och framgång när det gäller ensamkommande barn som söker asyl i Storbritannien. Han anser att visserligen finns en del kunskap om betydelsen av trygghet och tillhörighet för dem som får permanent uppehållstillstånd, men däremot saknas det kunskap och förståelse när unga asylsökande skickas tillbaka från asyllandet (ibid.). De barn som fått avslag på sin asylansökan befinner sig i en särskilt svår situation. En av ungdomarna som fått flera avslag berättar att han i början av sin vistelse ringde en gång i veckan till sina föräldrar som både är gamla och sjuka men den senaste tiden har han inte fått någon kontakt med dem. Pojken säger att han mår psykiskt dåligt och fortsätter att berätta: ”Om jag ska bli tvingad att åka tillbaka, är det lika bra att få slut på det hela och begå självmord.” Trots önskan om läkar- och psykologkontakt säger han att han inte fått hjälp att boka tid. Under asyltiden anses inte heller terapi verkingsfullt, om något överhuvudtaget erbjuds är det stödsamtal.

Livet i exil

Barnens första tid i exil präglas av saknad och längtan, otrygghet, uppbrott och separationer från både anhöriga men också från vuxna och kamrater som de förlorat på resan eller här i Sverige. Deras möjlighet att fatta egna beslut är begränsad såväl vad gäller boende som skola. En tredjedel tillhör någon religiös eller etnisk minoritet i sitt hemland. Framförallt dessa barn reflekterar över omgivningens bemötande som kan kännetecknas av tillhörighet, ambivalens eller avvisande (von Greiff 2000). Tillhörighet på det individuella planet inne-

bär att höra till en grupp av människor med gemensamt ursprung, språk och kultur och en ny gemenskap i ett nytt land. Tillhörighet på det individuella planet innebär att de ensamkommande barnen bemöts, uppfattas och accepteras som den person de är. Tillhörighet handlar även om i vilken mån ungdomar förstår oskrivna koder och regler i det nya landet och i vilken mån de behärskar svenska språket. De flesta uppger att de blivit korrekt behandlade, men en del säger sig ha blivit särbehandlade och bemötts avvisande. En förutsättning för att kunna utveckla en tillhörighet är att det finns närhet i relationer och kontinuitet samt stabilitet, något som ofta fattas. Det finns å andra sidan uttalanden som visar att när ungdomar lever nära människor här, så växer tillit och nya, nära relationer skapas.

Tillhörighet utmärks av att ungdomarna blivit accepterade och inkluderade i en gemenskap med till exempel familjehemmets släkt och vänner. Ambivalens handlar om hur människor i omgivningen förhåller sig till ens person. Omgivningen kan ändra sin uppfattning eller sitt beteende beroende på information om exempelvis ursprung och identitet. Migrationsverket ändrade uppfattning och medgav asyl efter att språkprov genomförts och visat överensstämmelse med uppgiven identitet. Ett avvisande beteende visar sig i yttringar av att man inte hör till samt i yttringar av individuell diskriminering av enskilda individer samt främlingsfientlighet och till och med rasism. En del ungdomar uttrycker att de mött avvisande beteende i form av kränkande särbehandling på grund av hudfärg eller att de inte talar perfekt svenska, vad gäller språkriktighet och att tala utan brytning.

Av intervjun med en flicka, nio år vid ankomsten, märks det att hon är omtyckt bland sina vänner och har lätt att uttrycka sin åsikt i diskussioner. När hon vid uppföljningsintervjun i tolvårsålder utvecklar sina tankar framgår det att hon uppfattar att hon ibland behandlas annorlunda. "... ibland känns det som det är bara för att jag är såhär annorlunda och har mörk hud... att de kan bättre än vad jag kan för att de är svenskar, för det är rätt många som betar sig så... men du kan ju ingen svenska. Det är typ mer än hälften som säger att jag är bra på svenska." När det finns en risk att inte accepteras av omgivningen förstärker det känslan av utanförskap och exkludering. Å andra sidan underlättar omgivning-

ens acceptans integration som på individnivå innebär en ömsesidig process där både det ensamkommande barnet och de människor barnet kommer i kontakt med tar del i integrationsprocessen.

Att hitta balans mellan tillhörigheter

De ensamkommande barnen balanserar mellan olika tillhörigheter som på olika sätt och i olika grad tillgodoser deras behov av identifikation, samhörighet, stimulans och känsla av kompetens, delaktighet och sammanhang. Skapande av känsla av grupptillhörighet, samhörighet och identifikation sker förutom med nära släktingar och landsmän också med andra ungdomar i gruppboendet eller i skolan. Barnen har små möjligheter att knyta kontakter med svenska ungdomar i skolan och på fritiden medan barn i familjehem saknar i vissa fall kontakt med sin egen etniska grupp. Identitetsutveckling sker i en ömsesidig process mellan hur man uppfattar sig själv och hur andra uppfattar en.

För den självdefinierade identiteten av självuppfattning och upplevelse av att vara densamma över tid är barnens ursprung, uppväxt och tidigare erfarenheter viktiga. En del migranter och flyktingar har sedan de lämnat sitt hemland blivit medvetna om sin etniska tillhörighet i och med att de börjat jämföra sig själva med befolkningen i det nya landet (Ahmadi 1998). De ensamkommande barnen förefaller dock lämnas utan stöd och bekräftelse i sin identitetsutveckling och sitt eget förståelsearbete i förhållande till sina olika tillhörigheter. Deras bakgrund osynliggörs och det är oklart vilka vuxna som ska ta en föräldraroll (Backlund et al. 2012). Det är viktigt att bygga upp ett nätverk med formaliserat ansvar med nära relationer över tid kring ungdomarna, något som för många saknas eller är bräckligt i dagsläget.

Barn som flyr kan känna skuld över att få möjlighet att leva i exil. En del skickar pengar till anhöriga för att lätta på tacksamhetsskulden. Skuld känslor passiviserar och kan leda till skam. Känslor av skam förekommer på grund av händelser på resan eller i hemlandet, eller på grund av att ha tvingats lämna andra kvar i krig, våld och svält, vilket de inte kan förlåta sig själva. Dahlgren och Starrin (2004) skriver att känslor av skam är tecken på otrygga

och hotade sociala band, medan stolthet är tecken på trygga och säkra sociala band. Hos flyktingar kan känslor av skam och den smärta som skammen leder till trigga icke-verbala reaktioner, i form av dissociation som innebär att man avskärmar sig från de känslor som upplevelserna väcker. Det finns uttalanden om att barnen kämpar med känslor av skam, förknippade med känslor av underlägsenhet, otillräcklighet och språkligt underläge och att inte kunna göra anspråk på att få de grundläggande behoven tillfredsställda vad gäller tillgång till materiella ting som mobiltelefon och dator samt mat. Samtidigt med detta har de inte hunnit bygga upp sociala band, nära relationer och ett fungerande nätverk i det nya landet.

Trygga och säkra sociala band utgör en kraft som innebär att man har en inneboende förmåga att reglera närhet och distans till människor. Beskrivningarna innehöll uttalanden som visar att barnen har en förmåga att kombinera olika förhållningssätt för att tackla den nya tillvaron. De reflekterar över vad de förlorat och vad de vill behålla, samtidigt som de skapar nya relationer för att hitta balans mellan sina tillhörigheter. Det finns olika sätt att anpassa sig och förhålla sig till livet i det nya landet. Man kan ha en känsla av: tillhörighet och gemenskap med det ena landet eller med båda länderna, att inte fullt höra hemma någonstans eller en global, gränsöverskridande tillhörighet. Barnens beskrivningar innehöll uttryck som ”jag tillhör nu båda”, vilket visar att det finns behov av tillhörighet och gemenskap med båda länderna.

Att känna sig som hemma

Gemensamt för alla flyktingar är förlusten av ett hem (Papadopoulos 2002). Vad innebar det att känna sig som hemma? När har man kommit hem? Känslan av hem innehåller både fysiska och psykologiska dimensioner. Först när man förlorar sitt hem blir man ofta medveten om det, vilket sker när människor förlorar sitt hem och blir asylsökande och flyktingar. Papadopoulos (2002) lyfter fram upplevelsen av ett hem som en central del av vår identitet. Känslan av hem tycks i viss mån återskapas i barnens liv; de talar om gruppboenden och familjehem i termer av familj och föräldrar. Innehåll

av ett hem är ett resultat av stabilitet, trygghet och kontinuitet där relationer utvecklas. Papadopoulos talar om ”nostalgisk desorientering” som vid hemlöshet ofta leder till olika reaktioner som panik, depression, apati, misstänksamhet etcetera vilket lätt kan missförstås och patologiseras. Han förklarar att hemlöshet hos flyktingar i många fall snarare handlar om osäkerhet, otrygghet och existentiell ångest än trauma. När hem tas ifrån en i samband med flyktingskap och migration behöver hemlöshet ingå i familjens historia (ibid.).

En människa behöver inte förtjäna rätten av att vara hemma, en flykting däremot behöver kämpa för att få tillbaka sitt hem. Papadopoulos betonar vikten av att inkludera hem som psykologisk och psykoterapeutisk kategori i all terapeutisk behandling av flyktingar. Varje intervention som inte tar hänsyn till positivt potential av nostalgisk desorientering påverkar negativt bemästrande- och självläkningssmekanismerna hos individer, familjer och samhällen menar Papadopoulos (2002).

En del ungdomar vittnar om djupa trauman. När det gäller psykiska trauman finns det anledning att hålla isär en traumatisk händelse och en subjektiv upplevelse av trauma. En traumatisk händelse behöver inte nödvändigtvis leda till behov av terapi men med tanke på att många ensamkommande barn saknar eller har ett tunt socialt nätverk bör man vara uppmärksam på om de visar psykiska symtom. Om hjälp och stöd saknas ökar risken för utveckling av psykiska symtom.

Eiserman (2012) som länge arbetat som psykoterapeut på Röda Korsets Center för torterade flyktingar i Stockholm talar om ”en frusen sorg” som kan bestå under en lång tid om flyktingen inte får hjälp. För de som varit utsatta för tortyr inträder ett slags frusen reaktion där den torterade stänger av sina känslor. För att uthärda det outhärdliga kan den torterade tillgripa dissociation som försvar. Dissociation kan förstås som en icke-verbal reaktion på det traumatiska minnet där den traumatiserade personen flyr från de överväldigande affekterna som är knutna till detta minne. Denna frusna reaktion innebär en känslomässig och psykisk förlamning, en affektlöshet grundad i rädsla och fruktan som samtidigt är ett uttryck för frusen sorg. I terapin är det viktigt att återupprätta den affektiva länken mellan kropp och psyke (ibid.).

Ett mottagande med distans i relationen

Det innebär en utmaning för socialarbetarna att möta dessa barn med upplevelser av krig, våld och hot (Eriksson et al. 2010). Brister i kommunikation förekommer och kan bero på språksvårigheter, bristande tillgång till tolk eller på att barn inte vill ha tolk. De dilemman som tas upp av socialarbetarna i samtal om kommunikation med nyanlända flyktingbarn är att de ofta talar förbi varandra, att de får veta så lite om barnen och att det är svårt att ställa rätt frågor. Det är en utmaning att hitta sätt att nå barn med en annan språklig, social och kulturell tillhörighet, som utifrån sin bakgrund och situation skiljer sig ifrån de barn som socialtjänsten är van att arbeta med. Tänkbara orsaker till att man inte når varandra är att olika språklig, social och kulturell bakgrund innebär olika sätt att uttrycka tankar och känslor. Budskapet går inte fram, man menar olika saker fast man använder samma ord och begrepp eller att ord, begrepp och begreppens innebörd inte stämmer överens, och man har svårt att nyansera och att uppfatta nyanser i andraspråk.

Barnen kan också vara tystlåtna och inte vilja berätta sin livshistoria. Kohli (2006, 709) hänvisar till Melzak som utgår från ett psykoterapeutiskt perspektiv och som menar att ”krig tystar barn” och att tystnaden är ett sätt att handskas med djupa störningar i försök att överleva svåra förluster. Att krig gör att barn blir tysta och slutna hävdas också av Lagnebro (1993, 35) gällande finska krigsbarn. Kelly (2011) skriver att i många västeuropeiska länder förnekar man att tortyr överhuvudtaget existerar. Han anser att en orsak till att tortyroffer inte talar är att man inte lyssnar på dem. De kan tala om sina erfarenheter men blir ofta inte trodda. När man inte kan tala och föra samtal gäller det att hitta alternativa sätt att kommunicera - en socialsekreterare förespråkar att göra saker tillsammans med barnen för att de ska komma vidare i bearbetning av sin livsprocess.

Möjlighet till kulturell och språklig gemenskap betonas i olika grad av socialarbetare. Det är inte givet att de under asyltiden stöttar barnens försök att upprätthålla sina transnationella kontakter. Man menar att detta är Migrationsverkets ansvar, men också en uppgift för frivilliga organisationer. I organisationen saknas vägledning i att hantera dessa frågor. Enligt Gustafsson och Lindkvist

(2006) är kulturell ödmjukhet viktigare än kulturell kompetens i mötet med flyktingar och migranter. Med det menas att ha insikt och förståelse att det kan vara svårt att fullt ut förstå hur människor med olika kulturell och språklig tillhörighet tänker och känner. Ett ödmjukt samtalande, dialog med dem som kommer från andra länder kan leda till ömsesidig förståelse och konsensus.

Socialarbetarintervjuerna visar att ödmjukhet och respektfullhet har stor betydelse i och med att kunskaperna om barnens bakgrund, upplevelser och erfarenheter är knapphändiga. En del socialarbetare anser att de i sitt arbete begränsas av sina egna erfarenheter och referensramar. Krigsupplevelser och trauman är svåra att förstå eftersom man själv inte har växt upp under krig. En socialsekreterare säger: ”... det är jätteviktigt att vara ödmjuk inför vad de varit med om och vilken kultur, vilken religion de tillhör... och samtidigt vara väldigt tydlig med vad vi kan göra, vad är vårt ansvar.” Studien visar att det pågår ansträngningar från socialtjänstens sida att möta dessa barns behov. Det förefaller dock som om barnen ofta lämnas ensamma att hantera sina svårigheter. Frågornas komplexitet ställer nya, förändrade krav på såväl socialtjänst som samhälle (Eriksson et al 2010; Backlund et al. 2012).

I terapeutiskt arbete är det viktigt att man är medveten om den egna kulturen och hur den påverkar ens värderingar och tankar (Eiserman 2012). Det som också är viktigt är att vara medveten om det oförutsedda och kunna gå utanför sina egna referens- och föreställningsramar samt ha en öppenhet i strävan efter ömsesidig förståelse. Det är nödvändigt att behandla de ensamkommande barnen som alla andra barn i Sverige och samtidigt ta hänsyn till deras behov vad gäller språk, kultur, religion, bakgrund och erfarenheter (jfr Anis 2008).

Språken som resurs och rättighet

Det egna språket, modersmålet, är det/de språk vi föds in i. Ett språk är något vi är och något vi lever i, oavsett om vi för tillfället talar det eller ej. ”Som individ riskerar man att förlora en del av sig själv om man inte tillåts bejaka sin språkliga och/eller kulturella identitet” (Jonsson 2008, 144). De ensamkom-

mande nyanlända barnen kan inte bara ett språk, ungefär en tredjedel av dem har kunskaper i två eller flera språk vid ankomsten. ”Min mamma pratar kaldanska och min pappa pratar syrianska. Så jag kan prata båda. Men mest pratade vi arabiska hemma.” Förutom att föräldrarna har talat var sitt språk med barnet har de använt ytterligare ett språk i hemmet, så att barnet har blivit trespråkigt. Ett annat sätt att bli flerspråkig förmedlar en 16-åring som talar dari som modersmål. ”Jag har lärt mig prata persiska... utanför skolan.”

Barnens uttalanden visar att språkkunskaper i deras eget/egna språk inte uppskattas, vare sig i skolan eller i det övriga samhället. De ensamkommande får sällan den modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet som de har rätt till både i grundskolan och i gymnasieskolan. Vanligt uttryck i intervjuerna är: ”Det finns ingen som har hemspråksundervisning i vår skola.” Ämnesundervisning i och studiehandledning på modersmålet saknas i huvudsak enligt såväl intervjuerna med barn som med socialarbetare. Det förekommer att modersmålsundervisning ges på ett annat språk än barnets modersmål; undervisning kan ges på persiska fast barnet har dari som sitt modersmål. ”Jag förstår inte mycket vad han [läraren] säger”, säger en av pojarna.

Anledningen till att skolan inte organiserar modersmålsundervisning är enligt intervjuerna förutom resursbrist att det saknas behöriga lärare. I vissa kommuner har man inte tillräckligt många (fem) barn som krävs för att organisera undervisning. En del barn säger att de redan kan språket, att de har någon i sin närhet som talar språket så att de inte behöver modersmålsundervisning. Däremot önskar de flesta studiehandledning på sitt modersmål. En anledning till att behålla kunskaper i ens eget modersmål är förutom identitetsutveckling den ökande globaliseringen. De flesta intervjuade ungdomarna säger att de vill stanna i Sverige men vad vet vi om världsläget om 20-30 år? Då kan situationen i världen ha förändrats så att de kan och vill återvända, eller vill flytta någon annanstans där de har nytta av sina språkkunskaper.

I mötet med människorna i Sverige är barnen och ungdomarna måna om att lära sig oskrivna koder och regler om beteende. De navigerar mellan det de är vana vid och det nya genom att hela ti-

den modifiera och korrigera färdriktningen i sitt liv och i mötet med sin omvärld för att smälta in i sin omgivning. Att inte kunna landets språk innebär att man inte kan göra sig förstådd. En del avvaktar: ”Jag kunde inte fråga någonting, jag kunde inte språket. Jag kunde inte kommunicera på något sätt.” En annan säger: ”Mina ögon var... stängda. Jag kunde inte läsa, jag kunde inte prata med någon.” Barnen ställer sig undrande när de försöker göra sig förstådda på svenska och de undrar huruvida människor överhuvudtaget vill ha kontakt. En 15-åring säger: Ofta känner jag mig ensam och folk pratar inte med mig och det är inte så lätt. En annan som kom som 17-åring till Sverige berättar att han trodde att inläring av svenska skulle gå mycket snabbt. Han säger: ”Alltså det här med språket, det räcker inte med ett år. Om man lär sig ett nytt språk tar det fem år, kanske sex år.” Att uppnå djupare, abstrakta, kognitiva färdigheter tar ofta fem till sju år medan att uppnå kommunikativa färdigheter; att tala och kommunicera, går betydligt fortare och tar i vanliga fall ett halvår till ett par år för ungdomar som i övre tonåren kommer till Sverige (Cummins & Swain 1986).

När barn som kommit i 15-17 årsålder huvudsakligen undervisas på sitt andraspråk, svenska innebär det ofta att kunskapsnivån blir låg. Deras kunskaper blir ungefärliga - inte exakta. Inläringen skulle underlättas om undervisningen skedde på ett språk som ungdomarna har god kognitiv förståelse för (Eriksson 2002). Ungdomar som får undervisning i och på sitt modersmål lyckas också bättre i svenska och i övriga ämnen än de som enbart undervisas på svenska (Eriksson 1994). Det kan vara fördelaktigt om man i undervisningssituationen tar hänsyn till barnens samlade språkliga kompetens och tar hjälp av andra flerspråkiga barn i gruppen som kan förklara. Detta innebär att de flerspråkigas språkliga resurser ses utifrån en integrerad tvåspråkighetsnorm då man kan bedöma hur deras samlade språkliga kompetens och potential används (Lindberg 2002). Ett annat sätt vore att använda sociala medier via nätet i språkundervisningen. Ofta finns skillnader mellan barn både beträffande ålder, kunskaper, färdigheter och geografiskt läge. Då skulle distansundervisning och användande av grupper i nätet möjliggöra delande av kunskaper. I kunskapsinhämtning skulle även kompensatoris-

ka strategier kunna användas genom inläring via flera sinnen och muntliga genomgångar med förklaringar på det/de språk ungdomarna förstår. Man kan förmoda att de ensamkommande barnen i så fall skulle ha bättre möjligheter att komma vidare i det svenska utbildningssystemet.

Att komma in på gymnasieskolan

Många barn och ungdomar som kommer ensamma till Sverige hinner inte få godkända betyg från grundskolan så att de kan komma in på gymnasieskolan. Nyanlända ungdomar som vid ankomsten är i tonåren får självklart färre antal år att nå de nationella målen. 37 procent av utrikesfödda ungdomar saknar gymnasiebehörighet när de går ut årskurs nio (Skolverket 2010). Några orsaker till detta är: det tar fem till sju år att uppnå kognitiva färdigheter att kunna ta till sig skolans undervisning vid ankomst i senare tonåren (Cummins & Swain 1986). För de sent anlända som får studera på sitt andraspråk med bristfälliga kognitiva kunskaper blir det extra svårt att ta till sig information. Trots att undervisning i hemspråk/modersmål har bedrivits i 35 år i Sverige får de flesta ungdomar varken undervisning i modersmålet eller studiehandledning på modersmålet. Många stannar alltför länge i förberedelseklass och IVIK (introduktionsutbildning för nyanlända) där undervisningen fokuserar på studier i och på svenska. Längden på vistelsen i dessa klasser är ofta ett till två år, ibland upp till fyra år (Brendler-Lindqvist & Hjern 2010).

De flesta ensamkommande ungdomarna uppnår inte godkända betyg i tillräckligt många ämnen (8 för yrkesprogrammen och 12 för högskoleförberedande programmen) för att komma in på gymnasieskolan. Enligt KSL (2012) gick bara tre av 80-90 ungdomar vidare. En anledning till detta var att de endast fått läsa ett par ämnen i grundskolan. Frågan är hur det resterande 80-talet ungdomar ska kunna erbjudas möjlighet till vidareutbildning.

Att gå vidare i utbildningssystemet

Det finns en risk att många ensamkommande barn utan gymnasieutbildning hamnar utanför det vida-

re svenska utbildningssystemet. Kraftfulla åtgärder krävs för att komma till rätta med problemen. Sammanfattningsvis gäller det att underlätta för de ensamkommande barnen

- att behålla och utveckla sina språkkunskaper i den mån det är möjligt
- att behålla och utveckla sina språkkunskaper i en globaliserad värld
- se på barnens språkliga resurser utifrån en integrerad tvåspråkighetsnorm
- att använda sociala medier i språkundervisning
- att komma in i det svenska utbildningssystemet och gå vidare in på arbetsmarknaden
- att komma in i samhället och bli delaktiga i integrationsprocessen genom att behandla dem som alla andra barn och samtidigt tillgodose deras speciella behov vad gäller språk och kultur, bakgrund och erfarenheter. En verklig, lyckad integration karaktäriseras av att barnen bemöts med tillit och trygghet, acceptans och delaktighet.

Referenser

- Ahmadi, Nader (1998): Om jaguppfattningens betydelse för tolkning av sociala normer. I: Nader Ahmadi (red.), *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber AB.
- Anis, Merja. (2008): *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöliitto. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja. D 47/3008*.
- Backlund, Åsa, Eriksson, Riitta, von Greiff, Katarina & Åkerlund, Eva-Marie (2012): *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige. Forskningsrapport 2012:1. FoU-enheterna i Stockholms län*.
- Brendler-Lindqvist, Maria & Hjern, Anders (2010): *Reception of asylum seeking and refugee children in the Nordic countries – The Swedish report. Report Updated 26.11.2010*.
- Cummins, Jimmy & Swain, Merrill (1986): *Bilingualism in Education. Aspects of Theory, Research and Practice*. London: Longman.
- Dahlgren, Lars & Starrin, Bengt (2004): *Emotioner i vardagsliv & samhälle – en introduktion till emotionssociologi*. Lund: Liber.
- Eide, Ketil (2005): *Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*.

- Universitetet i Bergen, det samfunnsvitenskaplige fakultet: Sociologisk institutt.
- Eiserman, Kerstin (2012): "Som psykoterapeut går det inte att vara neutral". Psykologtidningen nr 3. Sveriges psykologförbund. 4–9.
- Eriksson, Riitta (1994): Biculturalism in Upper Secondary Education. The Long Term Effects of Finnish Language Programs on Students' Educational Careers – A Swedish Case Study. Stockholm University: Institute of International Education.
- Eriksson, Riitta (2002): "Tvåspråkighet ger goda resultat." Sydsvenska Dagbladet. 21.1.2002.
- Eriksson, Riitta, von Greiff, Katarina, Sjöberg Backlund, Åsa & Åkerlund, Eva-Marie (2010): Hur ska barnen bemötas? Invandrare & Minoriteter, nr 5–6, 35–39
- Gustafsson, Lars H & Lindkvist, Annika (2006): Lyckselemodellen. I: Cecilia Malmström (red.) Satsa på barnens vardagsmiljöer – mottagande och introduktion av flyktingbarn och ungdomar. Rädda Barnen. Allmänna Barnhuset 2006:3.
- Holm, Nils F. (1968): Finlands sak var vår. Strängnäs: Tomas förlag AB.
- Jonsson, Carla (2008): Språkutvecklande ämnesundervisning: exempel från moderna språk. I: Inger Nordheden & Arja Paulin (red.) Att äga språk. Språkdidaktikens möjligheter. En antologi om och för lärare i skolan. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Kavén, Pertti (2010): Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiiroissa Ruotsiin soittienne aikana ja niiden jälkeen. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta.
- Kelly, Tobias (2011): This Side of Silence: Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Kohli, Ravi K. S. (2006): The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say. British Journal of Social Work 36, 707–721.
- KSL (2012): Ensamkommande barn i Stockholms län. Samordning av kommunstöd och kommun-samarbete. KSL: Kommunförbundet Stockholms län.
- Lagnebro, Lillemor (1994): Finska krigsbarn. Umeå universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Lindberg, Inger (2002): Myter om tvåspråkighet. Språkvård nr 4, 1-6.
- Matvejevna, Siiri (1996): Välkommen till Sverige – Boken om de finska krigsbarnen. Köpenhamn: Akaki Books.
- Papadopoulos, Renos K. (2002): Refugees, home and trauma. In: Renos, K. Papadopoulos (eds.) Therapeutic Care for Refugees. No Place Like Home. London: Karnac, 9–40.
- von Greiff, Katarina (2000): Adopterade från Latinamerika - deras uppfattningar om sina uppväxtvillkor, sin livssituation och Sverige som socialisationskultur. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen. www.Migrationsverket.se. Läst 14.7.2012.

“We have to learn for ourselves” Participation of unaccompanied minors in a Finnish reception center

Mervi Kaukko

According to the UN Convention on the Rights of a Child, every child has a right to be heard and to be taken seriously in all matters concerning him or her. Participation is a right of all children and youth in Finland, including unaccompanied asylum-seeking children. Although promoting child- and youth participation in reception centers is challenging, it is important especially for children coming from the most difficult circumstances. The asylum process is long and frustrating, and without enough meaningful activities, the waiting time can harm the development and the mental health of the children.

This paper examines how under-age units of reception centers can work as institutions of non-formal education towards participation; what kind of participation do the unaccompanied minors want, and how can it be promoted? The article is based on a participatory action research (PAR) project with seven 14-17 year-old unaccompanied girls and their counselors. The results show that many girls preferred strong adult-guidance and security over active participation. However, most girls wanted to take more responsibility for daily tasks in little steps, with gradually decreasing adult help.

Key words: unaccompanied asylum-seeker children, participation, Children’s Rights, Participatory Action Research (PAR).

Avainsanat: yksin maahan tulleet turvapaikanhakijalapset, osallisuus, lapsen oikeudet, osallista va toimintatutkimus.

Mervi Kaukko (MEd) is a doctoral student at the University of Oulu, Faculty of Education. Her research interests include youth participation of asylum-seeking minors, participatory action research and critical pedagogy.

Introduction

The UN Convention on the Rights of the Child (hereafter CRC), ratified in 1989 and signed to date by most UN member states, has contributed to the global impulse to promote the participation of children and youth by acknowledging it as their civil and political right. Article 3 states that all actions concerning the child should take into account his or her best interest. Article 12 declares that children and young people have the right to express their views freely, and to be heard in all judicial and administrative proceedings affecting them. (Unicef 2007; see also Mason & Bolzan 2010, 125.) A general comment (6/2005) to the CRC titled “*Treatment of unaccompanied and separated children outside of the country of their origin*” states that asylum-seeker children should be treated primarily as children, secondarily as asylum-seekers. According to the Aliens Act of the Finnish Law (2004/301, section 5) the rights of immigrants should not be limited any more than necessary, and that in all decisions concerning “*alien children*”, a special attention shall be paid to the best interest of the child. The act on the Reception of Asylum Seekers (2011/746, section 5) has similar content; all actions should consider the best interest of the child, as defined in the Child Welfare Act (2007/417), and children over 12 years of age should be heard before making decisions concerning them, unless “*such hearing is manifestly unnecessary*”.

The CRC, together with the mentioned acts, can be understood as constituting all children’s right to participation. Participation is a fundamental right in itself, and it is also a means for children to realize their other rights, which are stated in the CRC (Lansdown 2010, 13). In this article I discuss par-

ticipation as a right of unaccompanied minor girls, and the need to broaden the definition towards a more culturally sensitive concept, acknowledging their ethnicity, gender and vulnerability. I discuss what kind of participation the unaccompanied minor girls want during their asylum process, and how youth participation can be promoted in the underage units of a reception center. The need to focus on girls arose from discussions with the counselors. Currently offered activities, such as football, mostly attracted boys. The girls complained repeatedly about the lack of meaningful activities, but were reluctant to join in activities together with boys. Excluding boys clearly enabled the girls to participate more freely.

The data used in this article includes interpreted interviews of each girl (n=7, G1-7), one interpreted group interview of all girls, and my field notes. At the end of the project majority (4) of the girls were 16 years old, the other three girls were 14, 15 and 17. The girls had come from three different African countries and stayed in Finland between 7 and 13 months. My co-operation with the girls started in September 2011 when I asked them to start the project with me. After that, I met the girls approximately once a week for five months. The girls participated in defining the problem, planning the action and analyzing the process and their role in it. The end-project which the girls chose was a camp with different activities. The individual interviews, which followed the project, focused on the girls' personal conceptions of participation in the reception center. I analyzed the interviews using content analysis, through the lens of participatory education and critical pedagogy.

Broadening the concept of youth participation

Perhaps the most influential model of children's participation is presented in a book *Children's participation* by Roger Hart (1997). Hart emphasizes the importance of considering the developmental phase of the child; the “high point” of participation does not mean eliminating the adults' presence, but a shared decision power between adults and children. The child's role has to be appropriate

to the level of understanding of the child, and also suitable to the different activities and situations. (Hart 1997, 40–48.) Lansdown (2005, ix, 23) notes that the level of understanding is not uniformly linked to age; information, experience, social and cultural expectations and levels of support contribute to the development of children's evolving capacities, which should be considered when guiding the child to exercise his or her participatory or other rights. This is especially important with unaccompanied minors. Many of them have had responsibilities in the past exceeding the capacities of a child of their age. Participation which is incompatible with the capacities of a child may hinder the child's wishes to be in an active position in his or her life (Lansdown 2005).

Hart's ladder, as many other models of children's participation, has been criticized for being too vague to provide a theoretical basis for forging an agenda for children's participation (Kirby & Woodhead 2003, 242; Thesis 2010, 343), and also for assuming that the conditions to participate are uniform for both genders and all youth (Honkasalo 2011, 123; Kivijärvi & Herranen 2010, 58). Participation is usually defined to meet the needs of the mainstream youth, ignoring the special conditions tied for example to ethnicity, gender or residential status of the youth. Many studies (e. g. Matthews & Limb 2003; Turkie 2010) show that most adult-organized attempts to promote youth participation favor older and more articulate adolescents, that is, those children most resembling adults, and also those who come from a certain socio-economic background (Mason & Bolzan 2010, 130). Other studies (for example Pachi & Barrett 2012; Sener et al. 2012; Petrovicova et al. 2012) suggest that different ethnic groups prefer different forms of participation, and that those differences should be acknowledged when promoting youth participation.

Developing “tailored” participation methods for different ethnicities is not an option in reception centers; not only would it be practically impossible with several ethnicities, it would also be ethically problematic. Assuming that all youth from the same ethnicity want the same kind of participation would mean imposing “top-down” certain participation techniques on them, which rarely works (Feldmann-Wojtachina et al. 2010). Therefore, in-

stead of asking what each ethnicity wants, a more relevant question is how the offered opportunities can be made culturally sensitive, so that they would be in reach and equally inviting for all ethnicities and both genders, without a requirement of assimilation. Traditional methods of youth participation can be unobtainable or unwelcoming for asylum-seekers, because the emphasis is on assets which are often stronger among mainstream youth, such as verbal fluency or knowledge of the local democratic practices (Matthews & Limb 2003, 180; Turkie 2010, 263–265).

It is justified to ask where active participation falls in the hierarchy of needs of the children and adolescents in the reception centers; perhaps all effort should be directed to supporting more basic daily survival skills and the children's well-being. Prevalence of various mental disorders is high among refugee children and adolescents (de Anstiss et al. 2009). Unaccompanied minors and those who are still in the process of seeking asylum have a higher risk of distress and mental disorder than other refugee children (Drury & Williams 2012, 279; Thomas & Lau 2002; Montgomery 2011, 477). However, the literature does not seem to provide consistent prevalence rates; large heterogeneity persists in findings from different studies (Fazel et al. 2005). Many refugee children are extremely resilient, resourceful and capable despite the difficulties they face (Williams 2006). The fact that all research seems to agree upon is that *"the vulnerability of separated children lies precisely in their separation from their family environment"* (FRA 2010, 85), which is the most traumatic experience a child can have (Helander & Mikkonen 2002, 12). Anxiety, frustration and depression increase as the asylum process and time away from one's family lengthens (Mikkonen 2002, 27).

Promoting participation does not suggest that other means of supporting well-being should be excluded. The challenging life-situation of the unaccompanied children should be acknowledged, and the participatory actions should meet their special needs. It is also important to remember that not all unaccompanied minors are traumatized or have mental illness; assuming that all of them are permanently vulnerable and in need of special protection may lead to further problems. Although the

need of protection is obvious for unaccompanied minors, previous studies (Lansdown 2003; Marshall 1997) show that children considered as vulnerable feel that the protection which exceeds their needs can harm their development and lead to anxieties about what is being said behind their backs. Limiting the autonomy of children promotes a self-fulfilling cycle of helplessness (Lansdown 2005, 24, 35). Supporting participation in little steps, following the evolving capacities of the child can work as a key strategy through which all children, traumatized or not, can learn to transform their relationships with adults, trust their capacities, exercise their rights and become active citizens (Ray 2010, 63). They learn that they have capacities to do things on their own, and that help is available from the adults around them.

Participatory action research (PAR) with unaccompanied minors

Participatory action research (hereafter PAR) is a multidisciplinary and multiform research method with varying applications, in which the researcher uses intervention to help the participants find suitable techniques of action to achieve desirable goals (Costello 2011, 5; France 2007, 89; Rodríguez & Brown 2009, 23). In my research, the goal was to find meaningful activities to fill the waiting time of unaccompanied girls in the reception center, and to promote youth participation in their terms. According to Molano, (1998, quoted in Swantz 2008, 31) what is common in all forms of PAR is to *"walk shoulder to shoulder with ordinary people rather than one step ahead"*, including all participants as equal co-researchers in all stages of the process. However, critics note that these goals make research challenging; for example involving participants as equal co-researchers means that they can raise issues they want, possibly leading to a situation in which the goals of the research are not met. A very practical issue is that many may choose not to participate fully in research, even if there would appear to be direct benefits in doing so. (Doná 2006, 24; Pain & Francis 2003, 53.) As the researcher, I was indeed faced with these dilemmas. But as the goal of our PAR was to enable participation in

the girls’ terms, we could understandably not have a certain activity-level as a prerequisite for it.

Our PAR included an observation period in which I observed the daily life of the reception center, followed by weekly meetings with the girls, getting to know each other, learning co-operative skills and planning and realizing our project. Afterwards, we evaluated the process together; we discussed the girls’ role in action, and also how similar projects could be applied in the daily life of the reception center in the future. Our meetings were vivid and dynamic; the girls moved in and out, introducing new issues constantly. Instead of challenging the continuity or development of the research process (see Doná 2006, 24) this was the kind of participation the girls wanted. Participatory approach was essential to get the girls interested in getting involved in research work, despite the fact that some had had negative experiences in the official interviews which are part of the asylum process. The voluntariness of the project, and also the promise that it would not include anything that everybody would not agree upon, most probably encouraged the girls to participate.

PAR aims to present counter-narratives of people who are rarely heard in scientific research: those who are affected by some kind of marginalization (Fals-Borda 1990, 79). It is justifiable to call the girls both “silenced” and “marginalized”, although the overuse of such terms has been criticized (e.g. Laine et al. 2011, 24; Järvelä 2005, 44). The girls are marginalized in Finland because of their residential status and ethnicity and because they live in male-dominated living units in the reception center. In addition to the obvious language barriers, the complicated asylum process may also play a role in “silencing” them, as I discuss further. Instead of imposing specific research techniques, the researcher in PAR should respect the skills and the wisdom of the grassroots communities, filling the distance between subject and object. The researcher works as an “animator”, contributing her knowledge and experience in the process, combining it with popular, tacit knowledge of the participants. (Fals-Borda & Rahman 1991.) The girls and the counselors had justified views on how the research should be conducted, so the plan of the project was re-written many times. Listening to each other made PAR a shared learning experience:

it taught the girls, the counselors and me, both professionally and personally, something new in every step of the process. It also helped the girls to use their potential and find necessary resources to create youth-led activities. (Huttunen et al. 1999, 113–114; McIntosh 2010, 27.)

Research findings: Why try to transform something temporary?

An important topic of our discussions was the need to be critical and aware of the reality in order to be able to change it for the better. PAR focuses on the acquisition of knowledge on injustice, as well as skills for “speaking back” and organizing for a change (e.g. Cammarota & Fine 2008, 5; Fitzgerald et al. 2010, 300). According to earlier research, asylum seekers in Finland may associate all Finnish people to be part of the same system with the immigration officials, making them reluctant to “speak back” or do anything which could harm their position (Ekholm 1994; Suoranta 2011, 126). This was evident in our PAR as well; as one of the girls noted, *“Sometimes when you ask them (unaccompanied minors) how their life is, they are afraid to answer. They don’t want to say anything bad about your country”* (G3).

Criticism requires awareness of the reality. In PAR, the researcher should learn about the participants’ reality through a comprehensive pre-work, such as an observation period. One finding of my observation period was that unawareness is the girls’ reality. Some girls felt they did not get enough information about something as essential as the stages of their asylum process or the possibilities for family reunion. Rules of the living unit were unclear to some, and the functions of the society at large were unclear to all the participants. *“At the moment I don’t know Finland well. Not yet. --- I wait for a police officer to tell me what I should do, what I cannot do. What is my right, what is my responsibility. Now all is difficult because I don’t know.”* (G5) However, the girls did not want to use our weekly meetings to learn about asylum process or Finnish society, although that possibility was mentioned. They wanted to do something fun and girl-like, and as planners of our project, they had the power to decide so.

I assumed expressing criticism would be as customary for unaccompanied minors as it is for all teenagers, as Mikkonen (2002, 19) also claims, especially when given a change to voice one's criticism. However, the girls told me that the reception center was only a place to wait, and therefore changing anything would be pointless. All their hopes were in the future, which they had no control over. Many girls also agreed that they had nothing to complain about in their daily life; although they did not know about the procedure or the future, the life in the present worked well and they were taken care of. Unlike the other girls, one girl saw the paradox in claiming everything was good, arguing that "*Life is never perfect. Something needs to be always done to change things*" (G3). Significantly, PAR does not have to be radically transformative; it also acknowledges that finding ways to participate within the system can sometimes be more rewarding than rebelling against it (Swants 2008, 31).

Cross-cultural, multilingual dialogue

An equal dialogue between the educator and the educated is one of the corner-stones of education towards children's participation. According to critical pedagogy, educators are constantly faced with complicated decisions concerning justice, democracy and competing ethical claims (Kincheloe 2004, 1); the counselors' activities in the reception center present their views of the world and the place of the unaccompanied minors in it. Intercultural dialogue helps to interpret one's own cultural meanings and to learn that own culture is only one among others, which is required knowledge for cultural sensitivity in all encounters (Bennett 1993, 24-26, Räsänen 2007, 24).

In addition to the language barrier, the girls also mentioned other reasons which hindered an adult-child dialogue in the reception center. First of all, many girls noted that they did not want to share their deepest feelings with the counselors because the counselors were there to help with their daily life, not to carry unnecessary burden. One girl wondered if the counselors had enough love to spare: "*It is difficult to talk about this (missing one's family), because they have their own children. It must*

be difficult to share their love between their own children and us. So it's difficult to speak about this." (G6) Another girl noted that the counselors could not know how they felt, and that is why she did not even want to explain her feelings. According to Buber, (quoted in Värri 2000, 67) empathy, or knowing how the other person feels, is not necessary in dialogical encounters. On the contrary, trying to project one's own feelings onto others eliminates the concrete presence of the self and the other from the present encounter. Assuming to know how the other person must feel and react in some context implies that all individuals feel and behave a certain way, which materializes the other. For example assuming inaccurately that all unaccompanied minors have had experiences which have resulted in permanent vulnerability can be harmful (see Snellman 2012, 14). Buber (1993, 39) claims that a dialogue is possible if the participants are valued as authentic and original, and if they can live a shared experience also from the point of view of the other.

Cultural views of hierarchy between youth and adults affect the dialogical relations in the reception center. What "youth" means is not universal; its interpretation and enactment differ across cultures and contexts. In some cultures youth participation, for example the habit to express own views and to show signs of assertiveness, can be seen as disrespectful social deviance (Twum-Danso 2010, 134). One girl wondered why I talked about "child's voice" as a good thing; she had had a pot of food poured on her head for being too loud at a dinner table in her home country. Dissonant realities of the participants might make a dialogue very difficult (Ellsworth 1997, 15-16; see also Järvelä 2005, 40) but it is worth the effort. Trying to include the "silenced voices" in a dialogue is a step towards a multi-voiced society in which people are not lead to adopt a certain way of being to participate and to be accepted (Vuorikoski & Kiilakoski 2005, 310).

The girls did not mention power when discussing dialogue, but it was implicit. Although over-emphasizing unequal power-relations has been criticized by scholars because it may distract the attention away from the possibility of co-operation, these relations should be addressed in order to achieve an equal dialogue between the partici-

pants (Ellsworth 1997; Vuorikoski & Kiilakoski 2005, 310). Many interviewees argued that they did not even want to have decision power; they felt that the adults knew better what was best for them. One girl very maturely pondered that *“I don’t think children should be allowed to decide on things. – School for example. If someone doesn’t want to go to school, she shouldn’t decide. The adults have to help in that situation. You have to consider so many things (in decisions like that), like the age of the child.”* (G1) None of the girls had raised any issues in monthly unit meetings, although all children are given a chance to do that. The girls doubted whether the propositions would have any influence or claimed that they did not have anything important to say.

A dialogue is needed between the children and the counselors, but also among the children. During my observation period, as well as throughout the meetings, I could see how the group dynamics affected the behavior of the girls. The older girls who lived in the more independent living unit, had stayed longer in the reception center and had other children from the same language group were the ones who spoke significantly more than the new-coming, younger girls who were the sole representatives of their language group. Discussing the suggestions, including the views of all the girls and calculating the budget made the meetings educational. Some had to compromise to find suitable solutions for the majority: *“I felt bad because the movie we planned first didn’t work out, because it was such a good idea. It was a shame because everybody wanted to do it first but then they changed their minds. --- I didn’t want to go to the camp but in the end it was a good idea and it was fun.”* (G4) An increased dialogue and a strengthening sense of community was visible in the end of our project, when the girls, even those who had barely spoken to each other before the project, organized a completely girl-led, multilingual play at the camp without any help from the adults.

Steps towards participation and independence

Although the goal of our project was to enable participation in the present, the discussions about the

girls’ role and possibilities for a real change were focused on the future. All the girls saw the reception center as an intermediate stopping point on their way to residency and adulthood, so they valued a good daily life over active participation or transformation. *“Everything is good, life is good. Here you get what you need. This is a good place to wait for something, and that’s what we all do.”* (G3) Unaccompanied minors are in a transitional stage not only because of their age, moving from childhood into adulthood, but also because of their residential status: they have fled from the country of their origin but are not yet in the new society (Alitolppa-Niitamo 2003, 18–21; Suoranta 2011, 42).

The girls acknowledged that the present, intermediate phase can be used productively to help their life in the future: *“We will live here (in Finland) all our lives; we have to learn for ourselves. You don’t learn if somebody shows you every time, it is not learning. You become lazy. --- The counselors do a good job, they help everybody in the beginning, and then they leave you alone. It’s good for the future. --- Children get a good life when they learn to do things by themselves.”* (G3) The skills which the girls thought they would need in the future were mostly practical; how to cook an omelet or to buy a bus ticket. The girls valued the fact that the counselors provided more help in the beginning, but in the end required the girls to do the task on their own: *“When we take care of ourselves and our businesses, we grow. We learn things that we wouldn’t learn otherwise. If somebody always takes care of our own things, it doesn’t help us.”* (G6.) Although the limited possibilities to use the girls’ participatory rights in the present were often mentioned, many girls saw their role as more active in the future *“We (G3 and G4) want to live here first perhaps for a year. Then we join (a local youth parliament, which we discussed earlier). Then we know what is not good in (their home town), and what to do”.*

Conclusion

In this article I have introduced some of the findings on my study of youth participation among unaccompanied minor girls in a reception center. One of the most interesting results of my study is that

not all unaccompanied minor girls wanted active, transformative participation, as the term is commonly understood in scientific discussion in the Western academia. Most of them preferred security and strong adult guidance over having their own views heard and the power to decide on matters concerning them. The girls argued that providing care and guidance was the counselors' job, and receiving it the girls' right. Although protecting children and enabling them to participate are often presented as opposites (Woodhead 2010, xix), they actually depend on each other. Children need support from adults to find ways to participate and to protect their own rights (Ray 2010, 70–71). The girls of my study felt that demanding their rights, particularly the right to be taken care for by reliable adults, is meaningful participation in their situation.

Although the girls felt that “important” and “complicated” tasks and decisions should be left to the adults, they felt able to take responsibility for daily chores more than they were required. The importance of sufficient adult presence and support was often mentioned. Although the counselors cannot replace the parents, they are the closest adults for the children at present. As one counselor noted, sensitive antennae are needed to understand the level of independence and participation a child wants each day. If a child shows interest in participation, she should be supported in it. But it should also be accepted that the next day, the same child might want more security, a place under an adult's arm on the couch. Understandably, the needs and wishes to participate differ from time to time, but also between each individual girl.

The girls valued organized activities which took their minds off of negative things. Adult-led activities are usually not considered to be participatory as such, but many activities could be modified by adding an educational aspect to them. Involving children in planning, taking their suggestions seriously, calculating the budget and realizing the plans together are examples of scaffolding participation. Not only would this help to produce activities which the residents truly want, but it would also give them a feeling that their views matter, and that they have the capacities to contribute in organizing activities which influence their lives.

Above all, acknowledging the special needs of the children in promoting participation means that participation should not be mandatory. After experiencing possible traumatizing events, or having to take responsibility for tasks exceeding the capacities of the child, he or she may not want to take additional responsibilities. Many children want to be told what is good for them, and they should be allowed to feel that they are looked after.

Bibliography

- Act on the Reception of Asylum Seekers: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110746>. Cited 23.1.2013.
- Alien's Act: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2004/en20040301.pdf>. Cited 23.1.2013.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2003): Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymisen haasteita. In: Harinen Päivi (ed.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki, Finland, Nuorisotutkimusseura: 17–32.
- Bennett, Milton (1993): Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In: Paige, R. Michael (ed.) *Education for the intercultural experience*. Yarmouth, USA, Intercultural Press: 21–71.
- Buber, Martin (1993): *Minä ja Sinä*. Suom. Pietilä, Jukka. Porvoo, WSOY.
- Cammarota, Julio & Fine, Michelle (2008): *Revolutionizing education: youth participatory action research in motion*. New York, Routledge.
- Child welfare act: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2007/en20070417.pdf>. Cited 23.1.2013.
- Costello, Patrick (2011): *Effective action research: developing reflective thinking and practice*. London, Continuum.
- de Anstiss, Helena, Ziaian, Tahereh, Procter, Nicholas, Warland, Jane & Baghurst, Peter (2009): *Help-seeking for Mental Health Problems in Young Refugees: A Review of the Literature with Implications for Policy, Practice, and Research*. *Transcultural Psychiatry* 46(4): 584-607.
- Doná, Giorgia (2006): Children as Research Advisors: Contribution to a 'Methodology of Participation' in *Researching Children in Difficult Cir-*

- cumstances. *International Journal of Migration, Health and Social Care* 2(2): 22-23-34.
- Drury, John & Williams, Richard (2012): Children and young people who are refugees, internally displaced persons or survivors or perpetrators of war, mass violence and terrorism. *Current Opinion in Psychiatry* 25(4): 277-284.
- Ekholm, Elina (1994): *Syrjäytyä vai selviytyä: pakolaisten elämää Suomessa*. Helsinki, Sosiaali- ja terveysministeriö, ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto.
- Ellsworth, Elizabeth (1997): *Teaching Positions: Difference, Pedagogy and the Power of Address*. New York, USA, Teachers College Press.
- Fals-Borda, Orlando (1990): The application of Participatory-Action Research in Latin America. In: Albrow M & King E. (eds.) *Globalization, Knowledge and Society*. London, Sage: 79-98.
- Fals-Borda, Orlando & Rahman Mohammad (eds.) (1991): *Action and Knowledge. Breaking the Monopoly with Participatory Action-Research*, Apex Press.
- Fazel, Mina, Wheeler, Jeremy & Danesh, John (2005): Prevalence of serious mental disorder in 7 000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *Lancet* 365 (9467): 1309-1314.
- Feldmann-Wojtachnia, Eva, Gretschel Anu, Helmisaari, Vappu, Kiilakoski, Tomi, Matthies, Aila-Leena, Meinhold-Henchel, Sigrid, Roth, Roland & Tasanko, Pia (2010): Youth participation in Finland and Germany. Status analysis and data based recommendations. Helsinki, Finland, Finnish Youth Research Society.
- Fitzgerald, Robyn, Graham, Anne, Smith, Anne & Taylor Nicola (2010): Children's participation as a struggle over recognition. Exploring the promise of dialogue. In: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (eds.) *A handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice*. London, Routledge: 293-305.
- FRA (2010): *Separated asylum seeker children in European Union States. Summary Report*.
- France, Alan (2007): *Understanding youth in late modernity*. Maidenhead, Open University Press.
- Hart Roger (1997): *Children's participation: the theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. New York, UNICEF.
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna (2002): *Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*. Helsinki, Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. *Katsauksia E* 13/2002.
- Honkasalo, Veronika (2011): *Tyttöjen kesken: monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Helsinki, Nuorisotutkimusverkosto.
- Huttunen, Rauno, Kakkori, Leena & Heikkinen, Hannu (1999): *Toiminta, tutkimus ja totuus*. In: Heikkinen, Hannu, Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti (eds.) *Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja*. Juva, Finland, Atena-kustannus: 111-135.
- Järvelä, Maria-Liisa (2005): *Dialogue in education and cultural encounters*. In: Räsänen, Rauni & San, Johanna (eds.) *Conditions for intercultural learning and co-operation*. Turku, Finland, Suomen kasvatustieteellinen seura: 35-47.
- Kincheloe, Joe (cop. 2004): *Critical pedagogy primer*. New York, P. Lang.
- Kirby, Perpetua & Woodhead, Martin (2003): *Children's participation in society*. In: Montgomery, Heather, Burr, Rachel & Woodhead, Martin (eds.) *Changing childhoods, local and global*, John Wiley and Sons Ltd.
- Kivijärvi, Antti & Herranen, Jatta (2010): *Monikulttuuriset nuoret ja osallisuuden ohuus. Nuorisotutkimus* 28(3): 57-66.
- Laine, Sofia, Merikivi, Jani, Määttä, Mirja & Tolonen, Tarja (2011): *Metodit*. In: Määttä, Mirja & Tolonen, Tarja (eds.) *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Helsinki, Finland, Nuorisotutkimusseura: 12-28.
- Lansdown, Gerison (2003): *Disabled children in Romania: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*. London, Rights for Disabled Children/Disability Awareness in Action.
- Lansdown, Gerison (2005): *The Evolving Capacities of the Child*. Geneva, Switzerland, UNICEF Innocenti Research Centre and Save the Children.
- Lansdown, Gerison (2010): *The realisation of children's participatory rights: critical reflections*. In: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (eds.) *A Handbook of Children and Young People's Participation: perspectives from theory and practice*. London, Routledge: 11-23.

- Marshall, Katheleen (1997): Children's rights in the balance. The participation-protection debate. Edinburgh, Stationery Office.
- Mason, Jan & Bolzan, Natalie (2010): Questioning understanding of children's participation: applying a cross-cultural lens. In: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (eds.) *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from theory and practice*. London, Routledge: 125–132.
- Matthews, Hugh & Limb, Melanie (2003): Another white elephant? Youth councils as democratic structures. *Space & Polity* 7(2): 173.
- McIntosh, Paul (2010): Action research and reflective practice: creative and visual methods to facilitate reflection and learning. London, Routledge.
- Mikkonen, Anna (2002): Yksin saapuneet pakolaislapset - "Paljon puuttuu, kun isä puuttuu, mutta ihan kaikki puuttuu, kun äiti puuttuu". *Siirtolaisuus-Migration* 29(1): 14–30.
- Montgomery, Edith (2011): Trauma, exile and mental health in young refugees. *Acta Psychiatrica Scandinavica Supplementum* 124: 1–46.
- Pachi, Dimitra & Barrett, Martyn (2012): Patterns of civic and political participation amongst young people in London: Differences between English, Bangladeshi and Congolese young people. A presentation in Pidop-conference "Political and Civic Participation". University of Surrey, Guildford, UK, April 2012.
- Pain, Rachel & Francis, Peter (2003): Reflections on participatory research. *Area* 35(1): 46–54.
- Petrovicova, Zuzana, Serek, Jan, & Macek, Petr (2012): Civic participation among minorities. Role of political efficiency, trust and responsibility in competing models of participation. A presentation in Pidop-conference "Political and Civic Participation". University of Surrey, Guildford, UK, April 2012.
- Ray, Patricia (2010): The participation of children living in the poorest and most difficult situations. In: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (eds.) *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from theory and practice*. London, Routledge: 63–72.
- Rodríguez, Louie & Brown, Tara (2009): From voice to agency: Guiding principles for participatory action research with youth. *New Directions for Youth Development* 2009(123): 19–34.
- Räsänen, Rauni (2007): Intercultural education as education for global responsibility. In: Kaivola, Taina & Melén-Paaso, Monica (eds.) *Education for global responsibility. Finnish perspectives*. Helsinki, Ministry of Education: 17–32.
- Sener, Tulin, Cok, Figen & Danisan, Naciye (2012): Types of Civic/Political Participation of Youth Across Ethnicity. A presentation in Pidop-conference "Political and Civic Participation". University of Surrey, Guildford, UK, April 2012.
- Snellman, Olli (2012): "Haavoittuva ja osallinen": Teoreettisia ja tutkimuksellisia lähtökohtia psykososiaaliseen tukityöhön Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköissä. Unpublished material by the underage units of the reception center in Oulu.
- Suoranta, Juha (2011): Vastaanottokeskus. Helsinki, Into.
- Swantz, Marja-Liisa (2008): Participatory Action Research as Practice. In: Reason, Peter & Bradbury, Hilary (eds.) *The SAGE handbook of action research: participative inquiry and practice*. London, SAGE: 31–45.
- Thesis, Joachim (2010): Children as active citizens: an agenda for children's civil rights and civic engagement. In: Percy-Smith B & Thomas N (eds.) *A handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice*. London, Routledge: 343–355.
- Thomas, Trang & Lau, Winnie (2002): Psychological well-being of child and adolescent refugee and asylum seekers: overview of major research findings of the past ten years. Australian Human Rights Commission, http://www.humanrights.gov.au/human_rights/children_detention/psy_review.html; retrieved 26.10.2012.
- Turkie, Alan (2010): More than crumbs on the table: A critique of youth parliaments as models of representation of marginalized young people. In: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (eds.) *A handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice*. London, Routledge: 262–269.
- Twum-Danso, Afua (2010): The construction of childhood and the socialisation of children in Ghana: implications for the implementation of

- Article 12 of the CRC. In: Percy-Smith B & Thomas N. (eds.) A handbook of children and young people's participation: perspectives from theory and practice. London, Routledge: 133–140.
- Unicef (2007): Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child Geneva, Switzerland, United Nations Children's Fund.
- Värri, Veli-Matti (2000): Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään: dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere, Tampere University Press.
- Williams, R. (2006): The psychosocial consequences for children and young people who are exposed to terrorism, war, conflict and natural disasters. *Current Opinion in Psychiatry* 19: 337–349.
- Woodhead, Martin (2010): Foreword. In: Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (eds.) A handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice. London, Routledge: xix–xxii.
- Vuorikoski, Marjo & Kiilakoski, Tomi (2005): Dialogisuuden Lupaus Ja Rajat. In: Tomperi, Tuukka, Vuorikoski, Marjo & Kiilakoski, Tomi (eds.) Kenen Kasvatus? Kriittinen Pedagogiikka Ja Toisinkasvatuksen Mahdollisuus. Tampere: Vastapaino: 309–334-

Myös Suomeen tulleet pakolaislapset ja –nuoret kaipaavat ja tarvitsevat perhettään

Anna G. Mikkonen

Kirjoituksessa tarkastellaan pakolaisten oikeutta perheeseen ja perheenyhdistämiseen Suomeen ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten ja –nuorten näkökulmasta. Perheenyhdistämiskäytäntöjä on tiukennettu Suomessa viime vuosina, mikä näkyy lasten ja nuorten saamina kielteisinä päätöksinä sekä laskeneina hakijamäärinä.

Perheenyhdistämisprosessiin sisältyy monia vaihteita, odotusta, epävarmuutta ja väliaikaiseksi tarkoitettua sukulaisilla tai perheryhmäkodissa asumisen pitkittymistä. Kielteisen perheenyhdistämispäätöksen saaneet lapset ja nuoret tarvitsisivatkin nykyistä enemmän tukea ilman omaa perhettä Suomessa asuminen – miten kotoutua ilman perhettä? Toisaalta tukea tarvitaan myös suureen elämänmuutokseen, jos perhe vihdoin tulee pitkä eron jälkeen. Lapset ja nuoret kokevat perheen tulon usein helpotuksena ja omaa identiteettiä tukevana, mutta varsinkin alussa myös työllistävänä ja haastavana.

Avainsanat: ilman huoltajaa Suomeen tullut turvapaikanhakija, yksintulleet, perheenyhdistäminen, oikeus perheeseen, kotoutuminen, edustaja.

Separated refugee children and young people are needing and longing their families

The article looks at the right to have a family and issues related to family reunification from the view

Kirjoittaja työskentelee ilman huoltajaa Suomeen tulleiden turvapaikanhakijalasten edustajana, ja on jatko-opiskelija Helsingin yliopiston Sosiaalitieteiden laitoksella. Kirjoituksessa kuvatut tapaukset ovat todellisia, mutta nimet ja tunnistamistiedot on muutettu.

point of separated refugee children and young people who sought asylum in Finland. Legislation and policies on family reunification have been tightened in recent years in Finland, which can be seen as negative decisions to young applicants and as dramatically reduced numbers of new applications.

Family reunification process includes many phases of uncertainty and waiting. It also prolongs living with relatives or in a reception unit for minors. Children and young people who receive a negative decision on their family reunification application need more support on living without parents and siblings in Finland – how to integrate without a family? On the other hand, support is also needed if a family finally arrives after years of separation. Children and young people often experience family reunification as a relief and as balancing their identity but especially in the beginning it is also seen as challenging and laborious.

The author works as a part-time guardian to separated children and is a PhD student at the Department of Social Sciences at the University of Helsinki. The cases described in the article are real but names and other identification information have been changed.

Pakolaisen oikeus perheeseen ja perhe-elämään

Alle kouluikäinen Amal tuli Somaliasta Suomeen setänsä mukana. Aluksi Amal tarvitsi sairaalahoitoa, mutta aloitti pian peruskoulun valmistavalla luokalla. Amalilla on tätejä, setiä, serkkuja ja isovanhemmat Suomessa, mutta hänen oma perheensä on Keniassa. Amal sai muuttaa ryhmäkodista sukulaisperheeseen pääkaupunkiseudulle. Hän sai oleskeluluvan nopeasti puolessa vuodessa, minkä jälkeen tehtiin perheenyhdistämishakemus. Amal viihtyy sukulaisperhees-

sä, mutta kaipaa kovasti omaa perhettään. Keniassa odottavat ilman oleskelulupaa vanhemmat ja sisarukset, jotka kärsivät kurjista elinolosuhteista eivätkä pääse kouluun eivätkä voi palata Somaliaan. Amal ja sukulaisperhe soittavat silloin tällöin Amalin perheelle. Helpottaa ikävää, kun voi kertoa kuulumisia, mutta toisaalta yhteydenpito tuo perheen sairaudet ja toimeentulo-ongelmat lähelle, vaikkei Amal pysty tekemään niille mitään.

Perheenyhdistämisprosessi kesti yli puolitoista vuotta. Amal ja sukulaisperhe olivat kuulleet muiden somaleiden saamista kielteisistä perheenyhdistämis päätöksistä, mikä huolestutti ja hermostutti heitä, mutta samalla valmensi heitä siihen, ettei 'hyvää' päätöstä välttämättä tule Amalin perheellekään. Pitkän odotuksen ja Maahanmuuttovirastoon lähetettyjen väliaikatietojen ja kyselyjen jälkeen vihdoinkin tapahtua, kun perheenjäseniä haastateltiin Suomen lähetystössä Keniassa ja Amalia Suomessa. 'Huono' päätös oli järkytys, joka pilasi kesäloman. Uutta toivoa saatiin kuitenkin lakimiehen tekemästä valituksesta, jonka käsittely hallinto-oikeudessa voi kestää noin vuoden. Amalia piristää myös koulunkäyntiä, jalkapalloa ja toive matkustaa tapaamaan perhettä, jota Amal ei ole nähnyt kohta kolmeen vuoteen. Amal on vasta 9-vuotias.

Oikeus perheeseen ja perhe-elämään ovat keskeisiä ihmisoikeuksia ja lapsen oikeuksia. Läheiset perhesuhteet ja perheessä tapahtuva lastenkasvatus sekä perheen antama tuki vaikuttavat maahanmuuttajien hyvinvointiin ja kotoutumiseen. Perhe on keskeinen tukiverkko, merkittävä resurssi ja voimavara kotoutumiselle. Perhe on kuin kivijalka, jolle uutta elämää rakennetaan. Perheen merkitys korostuu, koska maahanmuuttajilla ei ole aluksi muita sosiaalisia verkostoja Suomessa. (Peltola 2009.). Perheenyhdistämistä voidaankin pitää sekä yksilön että yhteiskunnan etuna. Julkisessa ja poliittisessa keskustelussa yksilön ja yhteiskunnan intressit nähdään perheenyhdistämisissä kuitenkin usein vastakkaisina.

Pakolaisten perheenyhdistäminen on saanut paljon julkisuutta, vaikka suuri osa Suomeen tulevasta perheenjäsenistä on muiden ulkomaalaisten kuin pakolaisten perheenjäseniä (ks. esim. Maahanmuuttovirasto 2011, 4). Maahanmuuton kokonaisuudessa ja kansantaloudellisesti pakolaisten perheenyhdistäminen on suhteellisen pieni ilmiö. On

keskusteltu myös siitä, onko perhe-elämää lapsen kannalta parasta jatkaa Suomessa, kotimaassa vai joissakin tapauksissa kolmannessa maassa?

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan pakolaisten oikeutta perheeseen ja perheenyhdistämiseen ilman huoltajaa Suomeen tulleiden turvapaikanhakijalasten ja –nuorten näkökulmasta. Kirjoituksessa pohditaan myös Suomessa perheenyhdistämiskäytäntöihin viime vuosina tehtyjen tiukennusten vaikutuksia.

Ketkä voivat hakea perheenyhdistämistä?

Kun perheet eivät pysty hakemaan turvapaikkaa yhdessä ja yhtä aikaa esim. pitkän, vaarallisen ja kalliin matkan takia¹, päädytään tilanteeseen, jossa perheenyhdistämistä haetaan, kun Suomessa oleva perheenjäsen on saanut oleskeluluvan.

Perheenyhdistämistä voivat hakea aikuisen alaikäiset lapset ja puoliso sekä yksintulleiden alaikäisen vanhemmat/huoltajat, joiden mukana alaikäiset, naimattomat sisarukset voivat saada oleskeluluvan (UlkL 37 §). Silti perheenyhdistämistä on haettu myös esimerkiksi isovanhemmalle, vakavista terveysongelmista kärsivälle aikuiselle sisarukselle tai isosiskolle, joka jäisi muuten yksin kotimaahan. Pitkän turvapaikka- ja perheenyhdistämisprosessin aikana vanhimmat sisarukset ehtivät tulla täysi-ikäisiksi, jolloin perheenyhdistämisoikeus ei enää koske heitä. Perheenjäseniä on myös menehtynyt sairauksiin tai konflikteissa prosessin aikana (ks. esim. Koistinen 2006).

Oleskeluluvan saaminen perhesiteen perusteella edellyttää yleensä, että Suomessa olevan perheenjäsenen taloudellinen toimeentulo on turvattu muutoin kuin yhteiskunnan tuella. Turvattua toimeentuloa ei kuitenkaan edellytetä kansainvälis-

¹ Usein perheillä ei ole varaa lähettää koko perhettä turvaan, tai salakuljettaja ei suostu ottamaan isoa perhettä kerralla. Monet suvut ajattelevat, että on tärkeää saada edes yksi suvunjatkaja turvaan. Usein valitaan poika tai nuori mies, jolla on hyvät mahdollisuudet selvitä pakomat-kasta. Suku saattaa yhdessä kerätä rahoja pakomatkaan. Kotimaassa ongelmat voivat kohdistua tiettyyn perheenjäseneseen, jolloin on tärkeää, että juuri hän lähtee. Perheenjäsenet voivat myös joutua eroon toisistaan kaootisten olosuhteiden takia tai pakomatalla, jos heidät esim. piilotetaan eri rekkoihin tai joku jää rajalla kiinni.

tä suojelua tai tilapäistä suojelua saaneen henkilön perheenjäseniltä (eli turvapaikanhakijataustaisten perheenjäseniltä). (Ks. esim. Juvonen 2012, 128.)

Oleskeluluvan saaneet ilman huoltajaa Suomeen tulleet lapset ja nuoret asuvat yleensä joko perheryhmäkodeissa, sukulaisten luona tai jotkut omassa asunnossa. Heille määrätään maahan-tulovaiheessa edustaja käyttämään huoltajan puhevaltaa, koska heidän huoltajansa ei ole Suomessa. Edustaja avustaa lasta muiden asioiden lisäksi myös perheenyhdistämisen prosessin vaiheissa ja ottaa tarvittaessa yhteyttä lakimieheen, vaikka nykyään prosessia ei enää käynnistetä Suomesta käsin.

Lapsia turvapaikanhakijoiksi lähettävät vanhemmat ovat epätoivoisessa tilanteessa. Heidän toiveenaan on antaa lapsille mahdollisuus turvalliseen ja vakaaseen elämään vähän samaan tapaan kuin suomalaisten sotalasten lähettämässä Ruotsiin sotavuosina.

Fatiman isä oli menehtynyt konfliktitilanteessa ja veli sairautteen aikaisemmin kotimaassa. Kouluikäinen veljentytär oli asunut Fatiman perheen kanssa siitä lähtien, kun tytön isä eli Fatiman veli menehtyi. Fatima pakeni pakkoavioliiton uhkaa, joka paheeni, kun perheessä ei ollut miespuolista aikuista. Äiti päätti, että Fatima oli lähetettävä turvaan perheystävän avulla. Saatuaan oleskeluluvan Suomesta Fatima haki perheenyhdistämistä äidille, veljentytölle ja aikuiselle siskolle, vaikka oleskeluluvan saaminen aikuiselle sisarukselle ja muille kuin ydinperheen jäsenille onkin erittäin vaikeaa. Tilannetta hankaloitti se, ettei äidin olinpaikkaa tiedetty eikä häneen saatu yhteyttä, vaikka Punainen Risti ja sukulaisetkin auttoivat äidin etsinnässä. Kun äiti vihdoinkin löytyi, hän oli huonokuntoisena naapurimaassa.

Suomen perheenyhdistämisen politiikkaa ei tulisi kiristää nykyisestä

Perheenyhdistämishakemuksen on aikaisemmin voinut panna vireille sekä Suomessa asuva oleskeluluvan saanut ulkomaalainen eli perheenkokoaja että hänen ulkomailla asuva perheenjäsenensä eli hakija. Vuoden 2012 alusta lähtien hakijan on täytynyt laittaa hakemus vireille itse. Lakimuutos on johtanut jyrkkään perheenyhdistämishakemusten vähentämiseen. (Juvonen 2012, 125.) Tämä johtuu to-

dennäköisesti hakuprosessin vaikeutumisesta ja uusista maksuvelvollisuuksista.

Ulkomaalaislakia ja perheenyhdistämiskäytäntöjä on Suomessa tiukennettu viime vuosina. Uusien tarkennusten tarvetta on selvitetty (Sisäasiainministeriö 2012). Varsinkin somalialaiset saivat viime vuonna selvästi muita kansallisuusryhmiä enemmän kielteisiä oleskelulupapäätöksiä perheenyhdistämishakemuksiin (Maahanmuuttovirasto 2012b). Erytisen huolestuttava suuntaus on kielteisten perheenyhdistämispäätösten antaminen Suomessa ilman vanhempia oleville lapsille. Viime vuosina ilman huoltajaa tulleet lapset ovat saaneet kukin keskimäärin hieman alle yhden omaisen maahan, mikä tarkoittaa sitä, että moni ei ole saanut yhtäkään omaista Suomeen (Järjestöjen taustamuistio 2011). Julkisessa keskustelussa ja päätöksenteossa näyttää unohtuvan, että todennäköisesti useimmat turvapaikanhakijoiden perheenjäsenet saisivat Suomesta myönteisen päätöksen turvapaikkahakemukseen, jos he voisivat itse hakea turvapaikkaa, eli he tarvitsevat kansainvälistä suojelua samoin kuin perheenjäsenensä.

Oleskelulupahakemusten täyttäminen on haastava tehtävä perheenjäsenille, kun se ei ole ollut yksinkertaista suomalaisille edustajille, ulkomaalaispoliisille eikä nuorille itselleen. Suomen lähetystöverkoston karsiminen lisää pitkiä ja vaarallisia matkoja, kun hakijoiden pitää matkustaa lähetystöön ensin jättämään hakemukset ja myöhemmin tarvittaessa haastatteluihin.

Nykyisen ulkomaalaislain mukaan oleskeluluvan saaneiden perheenjäsenten on itse kustannettava matkat Suomeen, mikä on johtanut joidenkin perheiden velkaantumiseen yhteisön jäsenille. Toisaalta matkakulut voivat olla pieni ja järjestettävissä oleva murhe verrattuna siihen, että saisi kielteisen perheenyhdistämispäätöksen.

Vähemmistövaltuutettu on arvostellut Suomen perheenyhdistämiskäytäntöä siitä, ettei lasten hakemuksia arvioida riittävästi kansainvälisten sopimusten ja lapsen edun kannalta, vaan ulkomaalaisasiana samoilla kriteereillä kuin aikuistenkin perheenyhdistämistä. Valtuutettu korostaa, ettei ole lapsen etu olla erossa perheestään kohtuuttoman pitkää aikaa ja että lapsen on sitä vaikeampi sopeutua takaisin perheeseen, mitä kauemmin hän on ollut erossa perheestä. (Parsons 2010.)

Kansalaisjärjestöt ovat todenneet, ettei Suomen perheenyhdistämispolitiikkaa tule enää nykyisestä tiukentaa (Järjestöjen taustamuistio 2011). Kiristystä on tehty viime vuosina eikä niiden seurauksia ole vielä pystytty arvioimaan. Tehdyt kiristykset ovat kuitenkin selvästi jo vaikeuttaneet ja hidastaneet perheenyhdistämisprosessia. Jo tehtyjen kiristysten vaikutukset pitäisi järjestöjen mukaan tutkia ennen kuin suunnitellaan uusia tiukennuksia. (Mt.).

Lastensuojelun Keskusliitto (2012) painottaa, että perheenyhdistämisoikeuteen suunnitteilla olevat tiukennukset tulisi suhteuttaa hakijamääriin, joita Keskusliitto pitää alhaisina ja kiristystä ylimitoitettuina. Hakemusten määrän kasvu sinänsä ei myöskään ole Keskusliiton mukaan oikeudellisesti kestävä peruste perheenyhdistämisoikeuden kaventamiselle. Suomen perheenyhdistämispolitiikka ei ole vuonna 2010 tehdyn selvityksen (Sisäasiainministeriö 2010) mukaan muita maita houkuttelevampaa. Eri maiden perheenyhdistämiskäytäntöjen vertaileminen on kuitenkin haastavaa. Keskusliitto ehdottaa, että perheenyhdistäminen nähtäisiin osana globaalia vastuunkantoa.

Turvapaikanhakijoina Suomeen tulleiden perheenjäsenet voivat saada oleskeluluvan ilman edellytystä taloudellisesta toimeentulosta (UlkL, ks. myös Juvonen 2012, 140.) Sisäasiainministeriössä (2012) on selvitetty toimeentuloedellytyksen laajentamista koskemaan myös humanitaarista suojelua saaneiden henkilöiden perheenjäseniä.

Humanitaarisista syistä Suomeen tulleiden perheenyhdistämiseen ei tule soveltaa toimeentuloehtoja, sillä niiden täyttäminen olisi pakolaistaustaisille käytännössä hyvin vaikeaa kohtuullisessa ajassa. Samalla edellytykset asettaisivat hakijat epätasaarvoiseen asemaan muun muassa tullijoiden erilaisen koulutustaustan ja varallisuuserojen takia. Hakijalta ei myöskään tulisi vaatia tiettyä kielitaito- tai kotoutumisastetta, sillä kotoutumista on vaikea mitata kattavasti ja vertailukelpoisesti. Lisäksi kielitaitovaatimus asettaisi vähän koulutetut ja lukutaidottomat hakijat eriarvoiseen asemaan kuin paremmin koulutetut. Alaikäisten ja täysi-ikäistyneiden opiskelijoiden on käytännössä mahdotonta täyttää toimeentuloedellytystä. (Järjestöjen taustamuistio 2011; Mikkonen 2012.).

Miten kielteisiä perheenyhdistämispäätöksiä perustellaan?

Lapsen oikeuksien sopimuksen (art. 10) mukaan perheen yhdistämistä koskevat hakemukset pitää käsitellä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti. Juvosen (2012, 143) mukaan perheenyhdistäminen on nähty Suomessa viime aikoina ongelmana, minkä takia on vaikeutettu perheenyhdistämishakemusten jättämistä ja hyväksytyksi tulemistä. Samaa käytäntöjen kiristämistä on tapahtunut myös Ruotsissa. Juvonen näkee perheenyhdistämisen byrokraattiset esteet ristiriitaisena sen kanssa, että ollaan sitoutuneita pakolaisten perheen yhtenäisyyden kunnioittamiseen. Juvonen ehdottaa, että kehitystä tarkasteltaisiin pitkällä tähtäimellä, ja kysyy, miten pakolaistaustaisten pitäisi järjestää perhe-elämänsä? (Mt.).

Perheenyhdistämishaastattelujen avulla Maahanmuuttovirasto tutkii, onko kyseessä todellinen perheside tai sukulaisuuteen perustuva riippuvuusuhde (Juvonen 2012, 125). Oleskelulupa perhesiteen perusteella voidaan nykyisen ulkomaalaislain mukaan olla myöntämättä, jos on perusteltua aihetta epäillä perheenkokoajan saaneen oleskeluluvan maahantuloa koskevia säädöksiä kiertämällä tai antamalla vääriä tietoja henkilöllisyydestään tai perhesuhteistaan (UlkL 2010/549).

Alaikäisten saamista kielteisissä perheenyhdistämispäätöksissä on perusteluina mainittu maahantulosäädösten kiertäminen (UlkL 36 §) ja lapsen käyttäminen maahantulon välineenä, kun lapsi on lähetetty Suomeen esim. sukulaisen mukana. Päätöksissä katsotaan siis raskauttavaksi tekijäksi, että lapsi on lähetetty Suomeen tarkoituksena saada muu perhe Suomeen. Joissakin päätöksissä katsotaan, ettei perheenyhdistäminen ole lapsen edun mukaista, jos hakija on täyttänyt 18 vuotta. Joidenkin päätösten perustelujen mukaan tosiasiallista perhe-elämää ei koskaan ole ollutkaan tai se on päättynyt lapsen lähtiessä kotimaasta. Perusteluissa on myös todettu, että vanhemmat olisivat luopuneet huoltajuudesta silloin, kun lapsi on lähtenyt kotimaasta, vaikka vanhemmat ovat virallisesti edelleen lapsen huoltajia².

² Alaikäisille, ilman huoltajaa Suomeen saapuville turvapaikanhakijoille määrätään edustaja käyttämään huoltajan puhevaltaa, koska heidän huoltajansa ei ole Suomessa.

Perusteluissa ei vedota siihen, että vanhemmat olisivat sopimattomia lastensa huoltajiksi.

Biologiset perheenjäsenet versus kasvattilapset

Osalle perheenyhdistämistä hakevista tehdään DNA-testejä sukulaisuuden varmistamiseksi. Viime aikoina läheskään kaikille hakijoille ei ole kuitenkaan tehty DNA-testejä, vaikka hakijat olisivat itse sitä toivoneet. Näissä tapauksissa viranomaiset ovat katsooneet, ettei testejä ole tarvetta tehdä, koska oleskeluluvan myöntämisen perusteet eivät täyty.

Monissa maissa sukulaislasten ottaminen asumaan omaan perheeseen on tavallista. Nämä ns. kasvattilapset asuvat yleensä sukulaisilla, koska heidän omat vanhempansa ovat kuolleet tai kadonneet. (Juvonen 2012, 125–126, 133–134.). Kasvattilasten osalta perheyhteyden varmentaminen on haastavaa, sillä useimpien tulijoiden lähtömaista ei ole saatavilla kunnollisia henkilöllisyystodistuksia puhumattakaan asuinpaikan tai huoltajuuden todistamisesta tai kuolintodistuksista. Kasvattilasten perheenyhdistämishakemuksiin tulisi kuitenkin suhtautua humanisti, jos lapsi on yllä mainituista syistä asunut pitkäaikaisesti muiden sukulaisten tai aikuisten kanssa. (Mikkonen 2012.)

Perheenyhdistämispäätöksestä valittaminen on pitkä ja kivinen tie

Kielteisestä perheenyhdistämispäätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuksiin, mutta valitusprosessi voi kestää vuodenkin. Valituksia on kuitenkin syytä tehdä, sillä päätökset saattavat muuttua, ja niiden avulla voi olla mahdollista saada aikaan linjamuutoksia, jotka vaikuttavat tuleviin päätöksiin. Lapsille on kuitenkin tärkeää tehdä selväksi, ettei valitus välttämättä muuta alkuperäistä päätöstä.

Pakolaisasioissa toimivat lakimiehet ovat tehneet hallinto-oikeuksiin joitakin kymmeniä valituksia kielteisistä perheenyhdistämispäätöksistä. Valitusten määrää voidaan pitää merkinä siitä, että lain hengen ja lapsen edun ensisijaisuuden toteuttaminen päätöksissä on kyseenalaista. Valituksiin on saatu useita kielteisiä päätöksiä ja muutamia pää-

töksiä, joissa asia on palautettu Maahanmuuttovirastolle uudelleen käsiteltäväksi. Lisäksi hallinto-oikeudet ovat joissakin tapauksissa katsooneet myös, että ristiriitaisuudet haastatteluissa eivät ole merkittäviä ja että perhe-elämää on vietetty. Yhtenevää ja ennakoitavaa linjaa ei kuitenkaan näytä olevan. Useimmissa tapauksissa korkein hallinto-oikeus ei ole antanut valituslupaa hallinto-oikeuksien päätöksistä. Joitakin päätöksiä on jo viety myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaistavaksi.

Valitettavasti turvapaikka- ja perheenyhdistämisasiossa ei yleensä järjestetä suullisia kuulemisia oikeudessa, vaikka niissä asianosaisella olisi mahdollisuus kertoa ja oikeudella kysyä asioista monipuolisesti ja puolueettomasti. Suulliset kuulemiset lisääisivät oikeusasteiden tietoisuutta käsiteltävistä asioista ja konkretisoivat asianosaiset.

Lasten kuulemiseen liittyvät haasteet on huomioidava myös päätöksissä: jos haastatteluissa ilmenee ristiriitaisuuksia, ovatko ne päätöksen kannalta merkittäviä? Onko huomioitu lapsen ikä yksityiskohtien ja ajankohtien muistamisen osalta, kun tapahtumista on kulunut aikaa ja niitä kysytään länsimaisen aikakäsityksen pohjalta? Vanhemmat, salakuljettajat ja muut aikuiset ovat saattaneet neuvoa lapsia kertomaan tai olemaan kertomatta asioista, mikä voi sekoittaa lapsen ajatuksia.

Perheenyhdistämispöcessin kesto ja epävarmuus hermostuttavat lapsia ja nuoria – Kiireellinen käsittely ei toteudu

Alaikäisten turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemukset tulisi aina käsitellä kiireellisesti. Ulkomaa-lain mukaan perheenyhdistämispäätös tulisi saada yhdeksässä kuukaudessa hakemuksen jättämisestä. Viime vuosina lapsetkin ovat kuitenkin joutuneet odottamaan jopa vuoden ennen kuin heidän perheenyhdistämishakemuksensa otetaan käsitteilyyn, minkä jälkeen prosessi on kestänyt yli vuoden. Näin pitkät odotusajat vaikeuttavat mm. opintoihin keskittymistä ja kotoutumista ylipäätään. Onkin hyvä, että turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemusten käsittelyyn on saatu lisäresursseja. Jatkossa perheenyhdistämishakemusten ruuhkaantumista olisi hyvä ehkäistä jo siinä vaiheessa, kun turvapaikkahakemusten määrä kasvaa.

Turvapaikka- ja perheenyhdistämisprosessin kesto voi nykyisen ulkomaalaislain mukaan vaihtua alaikäisen hakijan saamaan päätökseen, sillä hakijan tulisi olla alaikäinen vielä perheenyhdistämis päätöksen saadessaan. Aikaisemmin riitti, että hakija oli alaikäinen perheenyhdistämishakemuksen jättäessään. Järjestöt ovat pitäneet kohtuuttomana sitä, että lapsi voi menettää oikeuden perheeseen siksi, että viranomaiskäsittely kestää kauan (Järjestöjen taustamuistio 2011). Useimmat eivät ehdi saada päätöstä sekä turvapaikka- että perheenyhdistämishakemukseen ennen kuin he täyttävät 18 vuotta. Perheenjäsenen oleskelulupa ei kuitenkaan voida evätä iän perusteella, jos hakemuksen käsittely on viivästynyt merkittävästi hakijasta tai perheenkokoajasta riippumattomasta syystä ja tämä on myötävaikuttanut asian selvittämiseen (UuL 38 §).

Mohamud tuli Somaliasta Suomeen 15-vuotiaana. Ääri-islamilainen Al-Shabaab oli tullut uhkailemaan kouluun ja kotiin, minkä jälkeen äiti päätti lähettää hänet salakuljettajan avulla pois Somaliasta. Suomessa Mohamud asui ensin kahdessa ryhmäkodissa, ja 16 vuotta täytettyään tukiasuntolassa sekä sukulaisilla. Hän sai oleskeluluvan vuodessa, ja haki perheenyhdistämistä vähän ennen kuin täytti 17 vuotta. Perheenyhdistämishakemusten ruuhkautumisen takia hänen hakemuksensa ei tullut käsittelyyn ennen kuin hän täytti 18 vuotta. Hänellä on kuitenkin vielä jonkinlainen mahdollisuus saada perheensä Suomeen, sillä viiveet käsittelyssä eivät johdu hänestä. Perheenjäsenet odottavat parhaillaan Etiopiassa, että saisivat henkilöllisyyspaperit, jotka vaaditaan lähetystön perheenyhdistämishaastatteluun. Mohamud suorittaa peruskouluopintoja aikuislukiossa ja odottaa kärsivällisesti perheenyhdistämisen etene mistä.

Sukulaisperheessä asumisen iloja ja haasteita

Hakemusten pitkien käsittelyaikojen ja alaikäistenkin saamien kielteisten perheenyhdistämis päätösten takia lapset ja nuoret päätyvät asumaan pitkiä aikoja väliaikaisiksi tarkoitetuissa asuinyksiköissä ja sukulaisten luona. Suurimmalla osalla sukulaisten luona asuminen sujuu hyvin ja välit ovat lämpimät

sekä toimivat. Lapset ja nuoret pystyvät helposti ylläpitämään äidinkieltä ja yhteyksiä kotimaahan, vaikka ovatkin erossa perheestään. Yhteisöllisestä kulttuurista huolimatta nuoret kokevat vuosien yhdessä asumisen välillä taakaksi itselleen tai sukulaisille, joiden kotoutuminen saattaa olla vielä kesken. Sukulaisperheet ovat usein monilapsisia, minkä takia asuminen on ahdasta. Sukulaisperheen tilanne voi muuttua esim. silloin, kun perheeseen syntyy vauva. Sukulaisperhe ja nuori voivat väsähtää, kun lapsen omaa perhettä ei saadakaan Suomeen toivotussa ajassa.

Lapsilla ja nuorilla usein kovat paineet perheen yhteen saattamisesta

Ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ovat alkaneet valmistella lapsia jo turvapaikkaprosessin aikana siihen, että perheenyhdistämisprosessi kestää pitkään ja että yhä useammat nuoret ja pienet lapsetkin saavat kielteisiä päätöksiä. Monilla on sukulaisia ja ystäviä, jotka ovat aikoinaan tulleet Suomeen perheenyhdistämisen kautta. Voi olla vaikea hyväksyä sitä, että sama ei ehkä onnistu omalla kohdalla siksi, että on hakenut perheenyhdistämistä myöhemmin kuin aikaisemmin maahan tulleet.

On tärkeää, että lapsen asioissa toimivat aikuiset keskustelevat lapsen kanssa myös siitä, ettei vaikea tilanne ole lapsen vika eikä hän ole siitä vastuussa eikä voi vaikuttaa siihen. Samoin on hyvä puhua siitä, että vanhemmat ja muut sukulaiset ovat lapsen turvaan lähettäessään ajatelleet lapsen parasta ja toivoneet parempaa tulevaisuutta lapselle. Jotkut käyvät tapaamassa myös psykologia saadakseen tukea pitkään odotukseen tai kielteisen päätöksen kanssa elämiseen.

Suomessa asuvalla perheenkokoajalla on usein kovia paineita ja raskas vastuu sekä tehtävä perheen yhteen saattamisesta, vaikka hän ei pystykään vaikuttamaan viranomaispäätöksiin. Monet toivovat, että prosessi etenisi nopeammin, jos soittaa ja lähettää postia Maahanmuuttovirastoon tiuhaan tahtiin. Aikuiset keskustelevat nuorten kanssa siitä, että ylimääräiset kyselyt lisäävät viranomaisten työmäärää ja että on parempi odottaa ennen kuin edustaja taas ottaa yhteyttä.

Pitkän odotuksen kestää paremmin osissa

Odottamisesta tulee siedettävämpää, kun se pilkkoutuu erilaisiin vaiheisiin ja jaksottuu tapahtumiin. Odottamiseen kuuluu huonoja ja hyviä hetkiä. Vaikeinta lasten ja nuorten mielestä ovat pitkät jaksot, jolloin ei tapahdu mitään eikä ole uutisia kerrottavana perheellekään, vain odotetaan. Toivo herää, kun tapahtuu jotakin tai on seuraava päivämäärä, jota odottaa. Odotuksen alkaessa kukaan ei usko, että odotus voisi kestää vuosia tai että itsekään jaksaisi odottaa niin kauaa.

Varsinkin pienten lasten on vaikea hahmottaa viikkojen ja kuukausien kulkua ja prosessin eri vaiheita, vaikka sitä yritetään selittää heille ymmärrettävästi ja konkreettisesti.

Noin 8-vuotias Halimo kysyy joka päivä tädiltään ja aina sosiaalityöntekijän nähdessään, milloin hänen perheensä tulee Suomeen. Kun puhelin tai ovikello soi tai posti kolahtaa luukusta, Halimo odottaa, että se liittyy perheen tuloon tai että perhe olisi jo Suomessa. Halimo näkee unta perheestään ja lähtee välillä unissaan kävelemään ovelle perhettään vastaan. Halimoa pelottaa, että perheelle tapahtuu jotakin kotimaassa tai sitten kun he lentäisivät Suomeen. Halimon opettaja kertoo, ettei ole koskaan tavannut lasta, joka olisi yhtä kova huolehtimaan omista ja muidenkin asioista.

Kaikki eivät voi edes hakea perheenyhdistämistä

Kaikilla alaikäisinä Suomeen tulleilla turvapaikanhakijoilla ei ole mahdollisuutta hakea perheenyhdistämistä joko ikänsä takia tai siksi, että he ovat tulleet Suomeen toisen EU-maan kautta, ja heitä uhkaa palautus. Jotkut ovat saaneet ns. heikomman oleskeluluvan yksilöllisen, inhimillisen syyn perusteella, mikä voi heikentää heidän mahdollisuuksiaan perheenyhdistämiseen. Joidenkin perheenjäsenet voivat myös olla kateissa.

Somalialainen Ali tuli turvapaikanhakijajoukon kanssa veneellä saarelle Italian rannikolle ollessaan noin 15-vuotias. Mantereella hän joutui suljettuun vastaanotokeskukseen, missä ei päässyt kouluun eikä saanut poistua minnekään. Alaikäinen Ali merkittiin täysi-ikäiseksi, jotta hän pääsi pois keskukses-

ta. Hänelle annettiin väliaikainen oleskelulupa, joka ei kuitenkaan taannut pääsyä palvelujen tai tuen piiriin. Ali joutui kadulle, nukkuu asemilla ja joutui hankaluuksiin viranomaisten kanssa. Somaliyhteisön avustuksella Ali pääsi matkustamaan Ruotsiin. Monien vaiheiden jälkeen Ali haki Suomesta turvapaikkaa, ja asui 16–17-vuotiaille nuorille tarkoitetuissa tukiasuntoloissa.

Ali oppi kielen, kotiutui pienelle paikkakunnalle ja suoritti opintoja, joiden jälkeen hän halusi ammattikouluun ja haaveili perheen perustamisesta siten vanhempana. Perheenyhdistäminen ei tullut kysymykseen, mutta Ali toivoi, että hänen turvapaikkahakemuksensa käsiteltäisiin Suomessa, ja että hän voisi jatkaa normaalia elämää Suomessa. Maahanmuuttoviraston päätöksen mukaan hänet tulisi kuitenkin palauttaa Italiaan, joka on (EU-maiden välisen ns. Dublin II-sopimuksen mukaan) vastuussa Alin turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien kieltä Italian kääntämisen täytäntöönpanon, mutta kieltö raukesi, kun Ali täytti 18 vuotta. Palautukseen liittyvä valitusprosessi kesti 2,5 vuotta. Lopulta uuden turvapaikkahakemuksen jälkeenkin Maahanmuuttoviraston päätös oli jälleen kielteinen. Ali katosi, ettei häntä palautettaisi Suomesta Italiaan. Puolisen vuotta Ali asui pappertomana kaverillaan toisessa maassa. Ei ole tiedossa, missä Ali on nyt.

Kielteiset perheenyhdistämisspäätökset ovat lisääntyneet - Miten kotoutua ilman perhettä?

Uudessa maassa yksin asuvan pakolaisnuoren tarve perheeseen ei lakkaa hänen täyttyessään 18 vuotta, vaan nuori tarvitsee edelleenkin perheensä tukea ja läheisyyttä. Jussi Förbom (2012) on todennut perheenyhdistämistä käsittelevässä kolumnissaan, että 'Meillä ei ole varaa hylätä yhtäkään niistä, jotka keskuudessamme elävät.' Förbom tarkoittaa, että lapsi voi menettää otteensa tulevaisuuteen eikä ristiriitaiselta vaikuttava kielteinen perheenyhdistämisspätös herätä kiinnittymistä tai luottamusta uuteen kotimaahan.

Kielteinen perheenyhdistämisspätös on lapsille ja nuorille shokkiuutinen, vaikka heitä onkin yleensä valmisteltu siihen, ettei voi tietää etukäteen, mil-

lainen päätös tulee. Silti kaikki toivovat parasta eikä kukaan ajattele, että kielteinen päätös osuisi omalle kohdalle. Eron ja epävarmuuden jatkuminen voi tuntua epäreilulta ja murskaavalta. Täysi-ikäiset pojatkin alkavat helposti itkeä päätöksen kuullessaan. Huonojen uutisten kertominen perheelle on vaikeaa, ja esim. heikkokuntoisille vanhemmille kertomista viivytetään.

Jo nyt ilman huoltajaa tulleille nuorille tarvittaisiin nykyistä enemmän tuettua asumista ja muita lastensuojelun jälkihuoltoon verrattavia tukitoimia 21-vuotiaaksi asti. On selvää, että tällaisen tuen tarve on kasvanut ja kasvaa vielä entisestään, kun yhä useampi nuori jää Suomeen ilman vanhempiaan. Resursseja tähän ei kuitenkaan ole lisätty.

Zainab täytti 18 vuotta pian perheenyhdistämishakemuksen jättämisen jälkeen. Turvapaikka- ja perheenyhdistämisen prosessin aikana Zainab kärsi nukkumisvaikeuksista, säryistä ja ruokahaluttomuudesta. Tilannetta helpottivat 'oikeaan' täysipäiväiseen kouluun pääseminen, omanikäiset kaverit, Suomessa asuvat sukulaiset ja tuettua asumista tarjoavan järjestön omaohjaaja, joka auttaa päivittäisten asioiden hoidossa. Kielteinen perheenyhdistämispäätös aiheutti uuden ja vakavan mielialan notkahduksen, josta toipumisessa auttoivat tapaamiset omaohjaajan kanssa.

Vaihtoehtoisia tulevaisuudensuunnitelmia

Joillakin nuorilla kielteinen perheenyhdistämispäätös on vaikuttanut heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa esim. niin, että he alkavat harkita nopeita ammattiohjeita tai kaksoistutkintoa, joiden jälkeen voisi palata kotimaan naapurimaahan asumaan perheen kanssa, vaikka olosuhteet siellä olisivat vaikeat ja omia maanmiehiä syrjittäisiin. Tilanne voi vaikuttaa myös siihen, että nuori haluaa opiskella sellaista alaa, joka työllistää kotiseuduilla ja josta on hyötyä jälleenrakentamisessa.

Jotkut toteavat, että helppohan täällä Suomessa tavallaan on odottaa perheenyhdistämistä erosta huolimatta, kun on koti, ruokaa, koulu ja terveyspalvelut, mutta huoli surkeissa olosuhteissa olevista perheenjäsenistä on kova. Jotkut onnistuvat säästämään pieniä summia rahaa perheenjäsenille lähetettäväksi.

Lapset ja nuoret voivat turvapaikka- ja perheenyhdistämisen prosessin aikana tehdä parhaansa lähinnä elämällä mahdollisimman normaalia elämää: keskittymällä koulunkäyntiin, harrastuksiin, leikkimiseen ja kavereiden tapaamiseen. Monilla opiskelu sujuu hyvin, vaikka mieltä painavat asiat voivat vaikeuttaa keskittymistä, aiheuttaa poissaolevuutta ja vaikeuttaa nukkumista. Monien koulu sujuisi luultavasti vielä paremmin, jos he pystyisivät hyödyntämään kapasiteettiaan täysin.

Entä, jos perhe viimein tuleekin? Perhe kulttuurin säilyttämisen paikkana

Maahanmuuttajilla perhe toimii usein *jatkuvuuden ja lähtömaan kulttuurin säilyttämisen paikkana* (Peltola 2009). Peltolan (2009) haastatteluissa kartoitettiin perhe-elämässä tapahtuvia muutoksia maahanmuuton jälkeen sekä perheen kotoutumista tukevaa tai rajoittavaa roolia. Vanhemmilla oli kiistaton merkitys nuorten hyvinvoinnille turvallisuuden, tuen ja kannustuksen antajina. Haastatteluissa korostuivat niin perheiden sisäiset murrokset ja irtiotot kuin keskinäinen tuki ja luottamuskin. Perheen kantavat voimat ylittivät arjen konfliktit. Perhe tarjoaa myös suojapaikan kielteisille kokemuksille ja niiden jakamiselle. (Mt.).

Perheenyhdistämisen kokeneet nuoret kertovat helpotuksesta ja arjen haasteista

Ilman huoltajaa Suomeen tulevilla lapsilla jatkuvuus perheen ja kotimaan välillä katkeaa usein pitkäaikin aikaa, mutta tilannetta voi auttaa yhteydenpito perheeseen tai sukulaisten luona asuminen. Koistinen (2006) haastatteli yhdeksää somalinuorta perheenyhdistämisen jälkeen. Nuoret kokivat elämän ilman perhettä turvallisiksi, mutteivät onnelliseksi niin kuin perheen kanssa. Äidin tärkeys perheenyhdistämisessä korostui haastatteluissa (vrt. Helander & Mikkonen 2002). Vaikka nuorilla oli ollut perheenyhdistämisen jälkeen esim. elämäntapoihin ja rahankäyttöön liittyviä ristiriitoja perheen kanssa, he kokivat huolien ja stressin vähentyneen sekä kouluun keskittymisen helpottuneen. (Koistinen 2006.)

2000-luvun alussa haastatellut ilman huoltajaa Suomeen tulleet nuoret kuvasivat perheenyhdistämisestä mm. 'elämänsä onnellisimmaksi ja suurimmaksi päiväksi'. He kokivat myös, että taakka lähti harteilta ja että voi vihdoin nukkua rauhassa. Eräs nuori sanoi, että kahden vuoden odotus tuntui kymmeneltä vuodelta. Jotkut nuorista olivat unoh-taneet äidinkieltänsä niin pahasti, että kommuni-kointi vanhempien kanssa oli senkin takia vaikeaa. Nykyisin äidinkielen ylläpitämiseen saa enemmän tukea koulussa ja asuinyksiköissä. Sukupolvien ja kulttuurien välisestä törmäyksistä ja omista suomalaistuneeseen elämäntapaan liittyvistä kiireistään huolimatta lähes kaikki nuoret kokivat perheenyhdistämisen erittäin myönteisenä. (Helander & Mik-konen 2002, 111–114.). Eräs nuori mies kuvasi perheenyhdistämistä näin (mts. 112):

'... Aluksi mä olin perheen tuki ja seinä. Oli raskas-ta, mutta mielelläni autoin. Mä olin opas suomalai-seen kulttuuriin ja he opettivat mulle taas, millaista on olla somali. Mä sain mun henkilöllisyyden takai-sin, vaikka elinkin kahden kulttuurin välissä. Mä tie-sin, kuka mä oon ja mitä mä edustan.'

Nuoren huoltien taakan kevenemistä pikkuhiljaa perheenyhdistämisen myötä kuvaa hyvin afgaani-nuori: 'Elämä paranee koko ajan. Ennen minulla oli huoli, saanko veljeni tänne Suomeen ja löytyykö heille koulupaikkoja. Nyt he ovat Suomessa ja menevät kouluun'. (Safi 2010, 20.)

Kuntien maahanmuuttoyksiköiden asiakastyös-sä näkyy, että mitä pidemmän aikaa perheenjäse-net ovat erossa toisistaan, sitä vaikeampaa yhteis-elo voi olla vuosien eron jälkeen, kun täällä jo vuo-sia ollut perheenjäsen on ehtinyt kotoutua ja jou-tuu oppaan rooliin koko muulle perheelle. Samalla, kun perheenyhdistäminen on odotusten ja toivei-den täyttymys, se aiheuttaa paljon työtä Suomes-sa pidempään asuneelle ja suomea osaavalle per-heenkokoajalle.

Sisarukset odottivat oleskelulupapäätöksiä lä-hes kaksi vuotta, minkä jälkeen heidän perheenyh-distämisprosessinsa eteni nopeasti. Hakemus teh-tiin sisaruksista nuoremmalle, sillä vanhempi oli jo lähellä täysi-ikäisyyttä. Heidän isänsä oli menehty-nyt Talebanien vallan aikana. He hakivat perheenyh-distämistä äidille ja siskoilleen, jotka muuttivat Suo-meen asumaan sisarusten kanssa. Jälleennäkeminen pitkän eron ja moninaisten vaiheiden jälkeen oli hel-

pottava ja liikuttava kokemus. Täysi-ikäiseksi ehtinyt isosisko ja mummo jäivät Iraniin, sillä heitä ei katso-ta ydinperheenjäseniksi, joita perheenyhdistämisoi-keus koskee. Sisaruksista Suomessa pisimpään ollut hoiti pitkään perheen asumis-, terveys-, kieliopinto-ja työllistymisasiota töidensä ja opintojensa lisäksi.

EHJÄ ry:n Onnistuneeseen perheenyhdistämi-seen -projektissa³ luodaan kunnille hyvien käytäntö-jen mallia perheenyhdistämistilanteisiin sekä kehi-tetään tukimuotoja ja toimintaa erityisesti perheen nuorten tukemiseksi. Projektin taustalla ovat EHJÄ ry:n ja sosiaalityöntekijöiden kokemukset, joiden mukaan perheenyhdistäminen on haastava ja suuri elämänmuutos kaikille osapuolille. Nuoren oma ko-toutuminen saattaa joissakin tapauksissa jopa hidas-tua perheenyhdistämisen jälkeen, kun häneen koh-distuu monenlaisia ristiriitoja, paineita ja stressiä.

Tukea tarvitsevien nuorten tulisi päästä jälki-huollon kaltaisen tuetun asumisen piiriin 21-vuo-tiaaksi asti, mikäli perheenyhdistäminen ei toteu-du (Mikkonen 2011). Olisi tärkeää selvittää niiden kohtaloita, jotka eivät ole saaneet perhettään Suo-meen, verrattuna niihin, joiden perheenyhdistämi-nen on toteutunut. Eroaako perheestä eroon jää-neiden nuorten yleinen hyvinvointi, koulutustaso ja työllistyminen niistä, jotka ovat saaneet perheen-sä Suomeen? Miten vaikuttaa vanhempien tuen ja läheisyyden puute tai toisaalta se, että nuoret tar-vitsivat perheenjäsenten alkuvaiheen kotoutumi-sen tukemiseen selvästi nykyistä enemmän yhteis-kunnan tukea?

Lähteet

- Alanko, Salli, Marttinen, Irma & Mustonen, Henna (toim.) (2011): Lapsen etu ensin. Yksintulleet ala-ikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. Ap Spin Press, Tallinna.
- Alkio, Paula ja Åberg, Ritva (toim.) (2012): Väestöliiton Vuosikirja 2011. Ja hyvä elää. Oy Fram Ab, Vaasa.

³ Erityishuoltoliittojen järjestö Ehjä ry. Onnistuneeseen perheenyhdistämiseen -projekti. <http://www.ehja.fi/index2.php?pageid=11&aid=28&kieli=fi>. Luettu: 17.1.2013.

- Förbom, Jussi (2012). Kolumni: Älä hylkää ainutakaan. http://maailma.net/artikkelit/kolumni_ala_hylkaa_ainuttakaan. Luettu 8.3.2012.
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna (2002): Ikävä äitiä. Suomeen ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. Kat-sauksia E 13/2002. Helsinki.
- Juvonen, Anna-Maija (2012). Maahanmuuton juri-diikkaa. Käytännön käsikirja. Edilex libri. Edita Publishing Oy, Bookwell Oy, Porvoo.
- Järjestöjen taustamuistio (2011): Perheenyhdistäminen kriisissä? Etu ry – Edustajat turvapaikanhakijalapsille, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Pa-kolaisneuvonta ry, Suomen Pakolaisapu ry, Suo-men Punainen Risti ry, Väestöliitto ry. 20.12.2011.
- Lapsen oikeuksien sopimus (1993): Ulkoasiainmi-nisteriön julkaisuja 1/1993.
- Maahanmuuttovirasto (2012a): Tilastoliite 2011. http://www.innocorp.fi/migri_tilastoliite_2011/#/2/. Lu-ettu: 4.11.2012.
- Maahanmuuttovirasto (2012b): http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/oleskelulupatilas-tot. Luettu: 4.11.2012.
- Marttinen, Irma (toim.) (2010): Tarinoita ja artikke-leita maahanmuutosta. Kotona Suomessa. Yh-teiset Lapsemme – All Our Children ry. Ap Spin Press, Tallinna.
- Mikkonen, Anna G. (2011): Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja –nuoria? Teoksessa: Alanko, Salli; Marttinen, Irma & Mustonen, Henna (toim.) (2011): Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanha-kijat Suomessa. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. Ap Spin Press, Tallinna, s. 79–93.
- Mikkonen, Anna (2012): Pakolaislapsilla oltava oike-us perheeseen. Teoksessa: Alkio, Paula & Åberg, Ritva (2012): Väestöliiton Vuosikirja 2011. Ja hyvä elää. Oy Fram Ab, Vaasa.
- Parsons, Annika (2010): Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu, Kansallinen ihmiskaupparaportointi. Julkaisusarja 6. Vä-hemmistövaltuutettu, Helsinki.
- Peltola, Marja (2009): Intergenerational Relations in Families with an Immigrant Background. Re-port on family interviews for project INTERFACE. The Finnish Youth Research Network / The Finn-ish Youth Research Society, Web publications 24. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/cata-log/verkkojulkaisuja/interface>. Luettu: 17.1.2013.
- Safi, Zeinullah Sami (2010): Olin kymmenenvuotias, kun jouduin pommituksessa eroon perheestäni. Heräsin sairaalassa ja vanhempani olivat poissa. Teoksessa: Marttinen, Irma (toim.) (2010): Tari-noita ja artikkeleita maahanmuutosta. Kotona Suomessa. Yhteiset Lapsemme – All Our Chil-dren ry. Ap Spin Press, Tallinna, s. 18–21.
- Sisäasiainministeriö (2012): Selvitys ulkomaalais-lain perheenyhdistämistä sääntöjen tarkistamisen taustaksi. Maahanmuutto. Sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2012. Helsinki 2012. www.intermin.fi/julkaisut. Luettu 17.1.2013.
- Sisäasiainministeriö (2010): Kokonaisvaltainen ja systemaattinen selvitys voimassa olevista ulkomaalaislain perheenyhdistämistä sääntöistä ja niiden soveltamisesta. Sisäasiainmi-nisteriö, 22.10.2010, 15. http://www.intermin.fi/download/31876_perheenyhdistamisselvitys_ek_221010.pdf. Luettu: 17.1.2013.
- Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>. Luettu: 4.11.2012.

Julkaisemattomat lähteet:

- Koistinen, Sari (2006): 'Dream come true' – pako-laisnuorten kokemuksia perheenyhdistämisestä. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatie-teellinen tiedekunta. Sosiaalityön ja sosiaalipe-dagogiikan laitos. Pro gradu -työ.
- Lastensuojelun Keskusliitto (2012): Lastensuojelun Keskusliiton lausunto Sisäasiainministeriön sel-vityksestä ulkomaalaislain perheenyhdistämis-sääntöjen tarkistamiseksi. 29.6.2012.
- Kirjoitus pohjautuu Väestöliiton Vuosikirjassa 2011 julkaistuun kirjoitukseen 'Pakolaislapsilla oltava oi-keus perheeseen', jota on laajennettu ja päivitetty. Kirjoittaja työskenteli Väestöliiton Monikulttuuri-ssa osaamiskeskuksessa vuosina 2010–2011.

The decisive role of school in the lives of unaccompanied refugee minors in Norway

Lutine de Wal Pastoor

This article is about the significant role school plays in the lives of unaccompanied refugee minors. School is important as an arena for learning and development as well as an arena to meet peers and build social networks. The article addresses rights and access to education for unaccompanied minors in Norway, and the various challenges they meet. These challenges frequently lead to leaving school early. Furthermore, it focuses on the psychosocial aspects of school, a secure setting allowing unaccompanied minors to be “ordinary” young people.

Discourse excerpts from interviews conducted in connection with an ongoing Norwegian research project are used to demonstrate the issues discussed. To promote school achievement, the importance of recognizing unaccompanied minors’ needs as well as resources is emphasized. Finally, a comprehensive approach to refugee schooling by providing educational and psychosocial support in various arenas – inside and outside school – is recommended.

Keywords: unaccompanied refugee minors, school, psychosocial, comprehensive approach.

Introduction

School plays a significant role in the lives of unaccompanied refugee minors. It is not only a place to learn, i.e. an arena for learning and development, it also is a place to be, i.e. an arena to meet peers, establish friendships and build new social networks. Moreover, the everyday classroom routines and

---

Lutine de Wal Pastoor has a Ph.D. in Educational Anthropology and is a Senior Researcher at the Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies (NKVTS), Norway.

procedures provide a safe and stable environment that is important for young refugees who are in a vulnerable and uncertain situation in unfamiliar surroundings. Education strengthens unaccompanied minors’ opportunities to cope with their new life situation and helps them to become independent and active participants in Norwegian society.

During the last few decades, Norwegian society has undergone major changes. Comprehensive emigration to Norway, consisting of both migrant workers and refugees, has contributed to a more ethnically and culturally diverse society. This has led to a growing number of language minority children in Norwegian schools. How to relate to the increasingly diverse pupil populations in Norwegian schools is a substantial challenge for education policy as well as educational practice in Norway.

The Norwegian immigration context

Norwegian society, previously perceived as fairly homogeneous, has changed substantially over the past 50 years. Refugees from Eastern Europe after World War II, labour migrants from Europe and the rest of the world in the 1970s, followed by refugees in the 1980s and 1990s until today, have contributed to a more heterogeneous society.

Twenty years ago, immigrants and Norwegians born to immigrant parents totalled 183,000 persons, or 4.3 per cent of Norway’s population. At the beginning of 2012, these two groups had risen to 655,000 persons or 13.1 per cent of the population (SSB 2012a). A total of 163,500 persons with a refugee background, i.e. residents who came to Norway due to flight, were living in Norway on 1 January 2012. They accounted for 30 per cent of all immigrants in Norway, and 3.3 per cent of the Nor-

wegian population. The two largest groups were persons with a refugee background from Iraq and Somalia (SSB 2012b).

Children and youth represent a significant proportion of asylum seekers and refugees, either arriving with their families or alone, i.e. unaccompanied refugee minors. The term unaccompanied refugee minors refers to refugee children and youths under 18 years of age who come to Norway without their parents or other carers with parental responsibility.

From the late 1990s onwards, the number of unaccompanied refugee minors seeking asylum in Norway has markedly increased. In 1996, less than 100 unaccompanied minors applied for asylum, whereas in 2008 almost 1,400 unaccompanied minors arrived. Then, in 2009, there was a sharp increase with 2,500 arrivals. Due to a tightening of Norwegian asylum policy, the number of unaccompanied asylum seekers significantly decreased in 2010 and 2011, when respectively 892 and 858 unaccompanied minors applied for asylum.

The majority, i.e. about 80 per cent, of the unaccompanied refugee minors are boys. Most of them are between 15 to 17 years of age; only approximately 10 per cent are under 15 years old (Eide and Broch 2010). In recent years, unaccompanied minor refugees primarily came from Afghanistan, Iraq and Somalia. Yet, in 2011 a number of unaccompanied minors came from North African countries, such as Algeria and Libya.

Young unaccompanied refugees often come from places where schooling has been disrupted or no formal schooling is available. Moreover, many of them have been exposed to traumatic events prior to or during their flight. As a result, most unaccompanied refugee minors have high educational needs and require special attention as regards their psychosocial needs.

The decisive importance of school

After the rigours of departure from their home country and during their flight, unaccompanied refugee minors will meet new challenges when they seek refuge in Norway. First, there is the waiting time in the reception or care centres¹ while their asylum applications are processed, which is often

experienced as very demanding because of all the new things to relate to as well as the uncertainty regarding the application outcome. It may take quite some time before it is finally decided whether the unaccompanied minor will get asylum and can stay in Norway or not.

Being able to go to school – like Norwegian children and youths in their age group – means a lot to unaccompanied minors in a period of their lives that is often characterized by having to cope with traumatic memories of the past as well as concerns for the future. At school, young refugees can acquire academic knowledge, Norwegian language proficiency and cultural competence, i.e. competencies that are crucial to becoming active and independent members of Norwegian society. Unfortunately, in Norway many young unaccompanied refugees drop out of education and employment as well as social participation more generally (Eide and Broch 2010; de Luna 2009; Oppedal, Jensen and Seglem 2008).

Below, school will first be presented as *a place to learn*, addressing unaccompanied minors' rights and access to education in Norway, different introduction programmes and some of the challenges they meet. Then, school is presented as *a place to be*, with an emphasis on the school's sociocultural and psychosocial aspects, an arena where unaccompanied minors can socialize with classmates and be "normal" children and young people.

The school as a place to learn

Unaccompanied refugee minors are a very diverse group of students, e.g., with regard to gender, age, ethnicity, religion, socioeconomic background, previous education and the training received after their arrival in Norway. Since their Norwegian language proficiency and academic knowledge, as well as their sociocultural competence, can vary significantly, they come to school with very different backgrounds.

The United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC), under Articles 28 and 29, states the right to education for all children up to and including the age of 18. Since 2003, the Convention's regulations have been incorporated into

Norwegian law through the Human Rights Act. This means that *all* children in Norway have equal access to school services. The right to education is of great importance to protect children's developmental needs, to promote optimal conditions for growing up and to safeguard children's future. The Norwegian *Education Act* (Act relating to Primary and Secondary Education and Training 1998) § 2–1 first paragraph states that all children and young people aged 6–16 years, who are expected to stay in Norway for more than three months, have both a right and an obligation to primary education. The right to compulsory primary education is independent of children's residence status, i.e. the children may be asylum seekers, have been granted residence or reside illegally in Norway.

Compulsory education for children aged 6–16 years

In Norway, compulsory schooling takes ten years and children start school at the age of six. The ten-year compulsory school, called *grunnskolen*, comprises two main stages: primary school (grades 1–7) and lower secondary school (grades 8–10). The municipalities are responsible for operating and administering primary and lower secondary schools.

Several Norwegian studies show great variation in the way municipalities organize introductory education for asylum-seeking and refugee children (NOU 2010: 7; Sletten and Engebriksen 2011; Valenta 2008). In the different municipalities, one can find various kinds of introduction programmes for newly arrived asylum-seeking and refugee students.

In general, the introduction programmes can be classified as follows:

- *Regular classes* – From day one (or after the introductory class) the refugee children receive regular education – along with Norwegian children – at their local school. Although the children are included in the regular class, they may get special Norwegian language tuition and bilingual subject teaching – while some are also offered mother tongue teaching.
- *Special introductory classes* – Newly arrived students are given training in special preparatory classes. When the refugee students master Norwegian “sufficiently” (a relatively in-

distinct term), both orally and in writing, they are transferred to regular classes.

- *Combined classes* – Regular classes combined with introductory classes. Newly arrived students are included in a regular classroom from day one but they also participate in a parallel introductory class with special language training.
- *Special introductory schools* – Newly arrived asylum-seeking children first follow an adapted training programme at a special introductory school, which is not necessarily the local school.

The most common introductory programme for asylum-seeking and refugee children in Norwegian primary schools is the mainstreaming model “regular classes”, possibly combined with an introductory class (Sletten and Engebriksen 2011). The relative merit of the *mainstreaming* model versus *withdrawal* (i.e. withdrawing students from the regular class for the purpose of adapted education) is that it helps refugee children to be part of a regular class, which gives them the opportunity to socialize with Norwegian peers. The disadvantage of this model is that there is often less focus on adjusted language and subject teaching, including the acquisition of fundamental words and concepts through explanations in Norwegian and/or the mother tongue.

Education provision for youth over 16 years old

Following a reform in 1994, everyone having successfully completed compulsory school or equivalent education has a statutory right to attend upper secondary education in Norway. Around 96 per cent of every cohort of students that finishes compulsory school enters upper secondary school (Markussen, Frøseth and Sandberg 2011). The county authorities are responsible for providing upper secondary education and training.

While access to education for asylum-seeking children of compulsory school age (6–16 years) is enshrined in the Education Act, asylum-seeking youth aged 16–18 years do not have the same access to education. To be entitled to admission to (lower and upper) secondary school, young people

over 16 years old need a residence permit.² Asylum-seeking youth in reception centres often end up in adult migrant classes offering education in Norwegian language and social studies, i.e. learning about Norwegian society. However, it is up to the municipality or the county to decide whether to provide education for asylum-seeking youth over 16 years old during the reception phase or not. Even without legal rights, subsidies are made by the government to municipalities offering education to young asylum seekers aged between 16 and 18, who do not have the schooling equivalent of Norwegian compulsory school. As long as there is no national legislation on the right to education for asylum-seeking youth, schooling provisions in the various municipalities may vary a lot.

However, unaccompanied asylum-seeking youth may be admitted to secondary education while their asylum application is processed, but if their application is rejected they have no right to complete the school year. Since the majority of unaccompanied minors seeking asylum in Norway are between 15 to 17 years of age, many will be affected by the fact that access to adequate schooling for this age group is neglected, as well as being difficult to find out about (de Luna 2009).

As soon as refugee minors get their residence permit, they will have a right to further education. Yet, the condition for admission to secondary schools is that the students have completed compulsory school (primary and lower secondary school) or equivalent education (Education Act § 3-1). Refugee students who have not completed Norwegian compulsory school or its equivalent have to follow a course programme (one to three years, depending on each student's needs) offering a specially adapted compulsory education curriculum for young people and/or adults, before they can enter upper secondary school. Another alternative for students with short residence in Norway and incomplete compulsory education is attending an "introductory class" at a regular upper secondary school.

While general upper secondary education has a length of three years, vocational study programmes usually involve two years' school-based training followed by two years of apprenticeship in a workplace. The vocational study programmes

lead to vocational qualifications, such as a craft certificate or a journeyman's certificate.

The main reason for the high percentage of youth choosing to go to upper secondary school in Norway is that there are few jobs available for young adults who leave school after lower secondary school. Formal qualifications are of decisive importance for getting permanent employment. However, even though most young people in Norway begin at upper secondary school, far from everybody completes (Markussen, Frøseth and Sandberg 2011).

Completion and dropout in upper secondary education

At present, Norwegian upper secondary schools have high dropout rates. One out of three students does not complete upper secondary education within five years (Markussen, Frøseth and Sandberg 2011).

Language minority students not only continue to a lesser extent to upper secondary school, they also have a higher dropout rate when they first enter upper secondary education. Even though dropout is by no means an exclusively immigrant problem, the concurrence of various background factors leads to a significantly higher dropout rate among minority students. In vocational training in particular, many students drop out.

Minority students who themselves have emigrated to Norway, especially immigrants from Asia and Africa, have a significantly lower degree of completion than Norwegian-born youth with minority parents (NOU 2010: 7). For example, only half of the minority students who were immigrants themselves and started in the first year of secondary education in 2003, completed secondary education five years later (ibid. 191).

When discussing the causes of minority youth dropping out of secondary school, several factors may be indicated, such as socioeconomic background, difficult transitions between different school types, low grade points from compulsory school, unfamiliarity with the school's values and insufficient learning environments. However, several studies have shown that inadequate Norwegian language skills are a central reason why minority students do

poorly in school and choose to interrupt their education earlier than majority students (Valenta 2008). Despite the fact that minority students are ambitious and have a high motivation to succeed, it turns out that their learning outcomes are significantly lower than ethnic Norwegian students' outcomes (NOU 2010: 7). A teacher attached to an adapted compulsory school programme for young refugees says the following about her students:

*They have an intense desire to learn ... and I am completely amazed when I see the transition from teaching unmotivated Norwegian young people to these very excited youngsters here. But it's all about frameworks facilitating performance. The need for mastering, to master, is the same wherever you come from. But all my students have said what they want, and everyone wants to go more to school.*³

Obviously, one needs more than motivation and ambition to be able to succeed in Norwegian schools. Many language minority students say that school was more difficult than they had thought in advance; they experienced many subjects as problematic because the words and expressions used in the textbooks were difficult to understand (Lødding 2009).

The transition from lower to upper secondary education is hard for all students, but especially for refugee students who come to Norway late in their educational career. Several reports indicate that young refugees frequently start in upper secondary school before their academic and language skills are good enough to follow upper secondary education (NOU 2010: 7). To learn Norwegian as a second language so well that it can function as an adequate language for instruction will take five to seven years (Cummins 2000). Children and young people learn relatively quickly to talk about everyday things in a new language, but it takes much longer before they have acquired the academic language and discourse that are required in the different subjects taught at school. In order to succeed in school, minority students need to learn more than a new language. They have to learn different norms and forms of language and discourse (Pastoor 2008).

Furthermore, refugee students who have attended school in their home country often have experiences from an educational system that is very different from the Norwegian system. Norwegian schools have a learning culture, which values that

students actively contribute with their own ideas and reflections. A teacher of newly arrived young refugees reports that they often struggle to adapt to the Norwegian culture of learning:

Most of them really like tasks that are very specific in which the response is measurable. For example, we have a boy who loves grammar, and that is because his grammar exercises until now have consisted of filling in, such as the plural form of nouns. And once he knows how, then it is great fun to complete twenty such nouns. But if he has to write a little story, about something where you need to analyse, evaluate and reflect a little, and even worse if you need to use a little imagination too, then Norwegian is not so much fun anymore. It is too woolly.

Also, young refugees' mental health may have consequences for their school functioning. Due to needs and concerns related to the migration process, as well as traumatic experiences from before and during their flight, many young unaccompanied refugees struggle with anxiety, insomnia, nightmares, restlessness and concentration difficulties (Bean 2006; Dittmann and Jensen 2010; Oppedal, Jensen and Seglem 2008). These symptoms, every so often resulting from a post-traumatic stress disorder (PTSD), may lead to academic as well as social problems in school.

The educational, mental and emotional problems that unaccompanied refugee youths struggle with in school need to be taken seriously and followed up by providing support on site and/or outside school. On site, the students may require support from the school nurse or the Educational Psychology Services (*Pedagogisk-psykologisk tjeneste*, PPT). They also may be referred to the Child and Adolescent Psychiatry Outpatient Clinic (*Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk*, BUP). However, the screening and follow-up by the Educational Psychology Services are often unsatisfactory (Bengtson and Ruud 2007).

The school as a place to be

Although unaccompanied refugee minors may struggle to adapt to the new conditions in their host society, as well as have to cope with their traumatic experiences from the past, they are also normal children and adolescents who cannot ta-

ke breaks from their lives and their development from childhood to adulthood (Bengtson and Ruud 2007). Their new life in exile may time and again be difficult as these young people experience a number of critical transitions simultaneously.

Three transitional processes, which are important in relation to the role schools play, are emphasized here:

- A *socialization process*, i.e. the development from childhood to adulthood through interaction with other community members – both adults and peers – in order to acquire the expertise needed to become an active and independent participant in the community and society they are part of.
- An *integration process*, i.e. the adaptation to their new life in Norway – a society with other demands concerning social, cultural and language skills as the basis for interaction and inclusion.
- A *recuperation process*, i.e. the construction of a new and meaningful life in Norway after potentially traumatizing events from before and during the flight, as well as the mental strains that life in exile often brings about.

The many challenges that adjusting to a new life in an unfamiliar environment entails makes young refugees at times quite vulnerable – especially unaccompanied refugee minors who do not have a family supporting them. Nevertheless, with support and help from significant others, this critical phase of resettlement also provides opportunities for development and mastery. A school environment that promotes learning, social inclusion and coherence in life gives refugee minors hope for a better future.

The socialization process in school, involving the acquisition of skills essential to active participation in Norwegian society, also represents an integration process for refugee students. As processes of socialization and integration are more or less parallel processes in unaccompanied refugees' encounters with Norwegian schools, they will be presented together in the next section.

An arena for socialization and integration

Socialization refers to the process of interaction through which individuals acquire norms, beliefs and values characteristic of the community or so-

ciety they are part of. While the first socialization, also called *primary socialization*, traditionally takes place in the family, children's *secondary socialization* takes place in other arenas, such as school, the after-school programme and among peers. School plays a central role in unaccompanied minors' adjustment to Norwegian society. Through interaction with significant others in the classroom and on the school grounds, refugee students appropriate Norwegian norms and values. However, there may often be a significant discrepancy between the knowledge and social and cultural norms that refugee students acquire in Norwegian school and what was conveyed during their socialization at home.

Young refugees emphasize school as the central place for meeting young Norwegians (Solberg 1997). Nevertheless, it appears that students with minority backgrounds may often feel excluded at school, both inside and outside the classroom (Pastoor 2008; Sandbæk and Einarsson 2008). An unaccompanied African teenage girl, who recently started in the adapted compulsory education programme, says that she does not have any Norwegian friends, only a few friends of a non-Norwegian background:

I like to chat with friends, talking and laughing ... If you take the bus with them [Norwegian peers], they do not like sitting next to you. Or if you have any questions, they will not answer you. They do not like us. Maybe because I do not speak Norwegian well enough.

The challenges young refugee students encounter in their social relations with Norwegian youths are also a topic of concern for their teachers, as the conversation below shows.

Teacher 1: And then, for the whole group, it is important to become part of a Norwegian youth setting, to have Norwegian friends and have a job. It is important for the cultural part, for language learning, for everything. There we see a big difference between those who are involved in Norwegian settings and those who are not.

Teacher 2: There is some scepticism both ways. But I see that it is important to have Norwegian friends.

Teacher 1: It is also important for them to be in contact with young people in order to understand a little more about who they are themselves, as many

of them come here and do not think of themselves as youth. They are adults in their own eyes, and at home they may even have worked for many years and have a different perception of being eighteen.

It is important that young refugees get the opportunity to develop as normal children and adolescents (Bengtson and Ruud 2007). Making friends, in school and beyond, will certainly enhance their psychosocial adaptation to the new society.

A salutogenic arena

In international research, school is not only emphasized as an important arena for learning and development for young refugees, but also as a *salutogenic* arena – an arena that supports their mental health and well-being (Andersson et al. 2010; de Luna, 2009; Rutter 2006).

“The salutogenic model”, which is concerned with the relationship between health, stress and coping, was introduced by medical sociologist Aaron Antonovsky (1987). According to Antonovsky, to be able to succeed in life despite anxieties and uncertainties, it is essential to experience that one’s life “hangs together”, i.e. represents a coherent entity. In Antonovsky’s model, people’s *sense of coherence* consists of three components, i.e. comprehensibility, manageability and meaningfulness.

The prevalence of mental health problems, primarily related to post-traumatic stress, anxiety and depression, proves to be much higher among unaccompanied refugee minors than among refugee children who come with their family (Derluyn 2005). For refugee minors who have experienced uprooting as well as disruptions, it is of vital importance to develop a *sense of coherence* as well as a *sense of belonging* in their lives (Nordanger, Mjaland and Lie 2006). Positive relationships in school, with teachers and peers, will positively contribute to young refugees’ experiences of belonging, identity and coherence in their new life. Moreover, attending school and having a purpose in life promotes the development of young refugees’ coping skills and self-esteem.

The school’s salutogenic role in the lives of refugee children is in line with Article 39 of the UN Convention on the Rights of the Child, which states:

States Parties shall take all appropriate measures to promote physical and psychological recovery and social reintegration of a child victim of: any form of neglect, exploitation or abuse; torture or any other form of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; or armed conflicts. Such recovery and reintegration shall take place in an environment which fosters the health, self-respect and dignity of the child.

Concluding remarks

Access to school, as a place to learn and a place to be, is essential to provide unaccompanied refugee children and youths with the opportunity to reach their full potential while finding their way in Norwegian society. Even though refugee students show both high motivation and great efforts in school, many fail to complete upper secondary education. In vocational training in particular, the dropout rate is high (Markussen, Frøseth and Sandberg 2011; NOU 2010: 7).

Unaccompanied refugee minors are a vulnerable group of students who need support in different ways to language minority students, who are Norwegians born to immigrant parents and receive all of their education in Norway. To avoid dropping out of upper secondary school, young refugees depend on getting support concerning academic as well as mental health issues. Furthermore, it is important to look more closely at measures that can promote social inclusion as young refugees often experience difficulties in becoming part of Norwegian peer groups. Struggling with both academic and social functioning at school may lead to problem behaviour and marginalization. Yet, international and national research emphasizes not attributing a victim role to unaccompanied refugee minors; one should rather focus on their opportunities as they prove to be resourceful children and adolescents (Eide and Broch 2010; Kohli 2007; de Luna 2009; Watters 2008).

Policymakers, educational authorities, schools and teachers face many challenges in providing adequate and equal education for unaccompanied refugee minors. However, in order to be able to succeed, it is important that the refugee minors’

individual needs, as well as their resources, are taken into account in school. Adopting a holistic view, supporting the whole child, exposes a need for a comprehensive approach to refugee schooling that takes into consideration refugee minors' educational as well as psychosocial needs. Moreover, a comprehensive approach requires close cooperation between those engaged in the various provisions supporting young refugees – both at school and beyond.

In order to allow young unaccompanied refugees to succeed in school, as well as to master their new life situation, their schooling has to take place within a comprehensive range of frameworks supporting their learning, development and well-being. As one of the teachers said: "... it's all about frameworks facilitating performance."

References

- Andersson, H. E., Ascher, H., Björnberg, U. & Eastmond, M. (Eds.) (2010): *Mellan det förflutna och framtiden. Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Gothenburg: Gothenburg University.
- Antonovsky, A. (1987): *Unraveling the mystery of health – How people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Bean, T. M. (2006): *Assessing the psychological distress and mental healthcare needs of unaccompanied refugee minors in the Netherlands*. Doctoral dissertation. Leiden: Leiden University.
- Bengtson, M. & Ruud, A-K. (2007): *Psykososialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere. I: [respek't] Minoritetsungdom og psykisk helse (s. 56–63). Barn i Norge 2007. Årsrapport om barn og unges psykiske helse*. Oslo: Voksne for Barn.
- Cummins, J. (2000): *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Derluyn, I. (2005): *Emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee minors*. Doctoral thesis. Orthopedagogisch Observatie- en Behandelingscentrum (OIBC). Ghent, Belgium: Orthopedagogische Reeks, 19, 1–253.
- Dittmann, I. & Jensen, T. K. (2010): *Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse – en litteraturstudie*. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47(9), 812–817.
- Education Act (1998): Act relating to primary and secondary education. Last amended 15 Sept 2010. Available at: <http://www.regjeringen.no/en/doc/Laws/Acts/education-act.html?id=213315>. Accessed on September 5, 2012.
- Eide, K. & Broch, T. (2010): *Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP). Helseregion Øst og Sør.
- Kohli, R. (2007): *Social work with unaccompanied asylum seeking children*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- de Luna, C. Mock-Muñoz (2009): *The role of schools in migrant children's mental health, wellbeing and integration*. K15, *KonturTidsskrift*, 15(9), 34–41.
- Lødding, B. (2009): *Sluttere, slitere og sertifiserte. Bortvalg, gjennomføring og kompetanseoppnåelse blant minoritetsspråklige ungdommer i videregående opplæring*. Rapport 13/2009. Oslo: NIFU STEP.
- Markussen, E., Frøseth, M.W. & Sandberg, N. (2011): *Reaching for the unreachable: Identifying factors predicting early school leaving and non-completion in Norwegian upper secondary education*. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(3), 225–253.
- Nordanger, D, Mjaaland, T. & Lie, G. T. (2006): *PTSD og konfrontering av traumer i et kulturelt perspektiv*. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 43(12), 1292–1299.
- NOU 2010: 7 *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Oppedal, B., Jensen, L. & Seglem, K. B. (2008): *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine*. UngKul-rapport nr.1. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Pastoor, L. de Wal (2008): *Learning discourse. Classroom learning in and through discourse: A case study of a Norwegian multiethnic classroom*. Doctoral dissertation. Department of Psychology. Faculty of Social Sciences, University of Oslo. Oslo: Unipub.

- Rutter, J. (2006): Refugee children in the UK. Berkshire, England: Open University Press.
- Sandbæk, M. & Einarsson, J. H. (2008): Children and young people report to the UN on their rights. Annex to Norway's fourth report on the Convention on the Rights of the Child. NOVA Rapport 2b/2008. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sletten, M. Aaboen & Engebrigtsen, A. I. (2011): Kartlegging av opplæringstilbudet til enslige mindreårige asylsøkere og barn av asylsøkere. NOVA-rapport nr 20/2011. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Solberg, A. (1997): Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. En kunnskapsstatus. Bergen: International Migration and Ethnic Relations (IMER), Universitetet i Bergen.
- SSB, Statistics Norway (2012a): Immigrants and Norwegian-born to immigrant parents, 1 January 2012. Available at: http://www.ssb.no/english/subjects/00/minifakta_en/en/. Accessed on September 20, 2012.
- SSB, Statistics Norway (2012b): Population statistics. Persons with refugee background, 1 January 2012. Available at: http://www.ssb.no/vis/english/subjects/02/01/10/flyktninger_en/main.html. Accessed on September 20, 2012.
- Valenta, M. (2008): Asylsøkerbarns rett til skole. Kartlegging av skoletilbudet til asylsøkerbarn. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Watters, C. (2008): Refugee children. Towards the next horizon. London: Routledge.

Endnotes

- ¹While the Directorate of Immigration (UDI) has responsibility for the reception centres and units accommodating unaccompanied asylum seekers aged 15 to 18, unaccompanied minors under 15 years of age stay in separate *care centres* run by the Child Welfare Services.
- ²Meanwhile, it is questioned whether the lack of a right to upper secondary education for asylum-seeking minors without a residence permit is in accordance with the Convention on the Rights of the Child (NOU 2010: 7, 318).
- ³The quotations cited in the article come from interviews conducted in connection with the research project *Unaccompanied refugee minors resettling in Norway. Focusing on education, accommodation and care provisions (FUS)*. Project leader: Lutine de Wal Pastoor. For more information: <http://www.nkvt.no/en/Pages/ProjectInfo.aspx?prosjektid=1265>

This article is an adapted English version of a chapter from a recently published Norwegian anthology on unaccompanied refugee minors: Lutine de Wal Pastoor (2012): *Skolen – et sted å lære og et sted å være*. In: Ketil Eide (Ed.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (pp. 219–240). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Barn i kris – Socialt arbete med barn som söker asyl ensamma i Finland

Kia Lundqvist

Många olika samhällsintressen sammanstrålar i mottagandet av barn som söker asyl ensamma. Finland har förbundit sig vid många internationella avtal, som reglerar de asylsökandes rättigheter och som utgör ramen för arbetet. Samtidigt möter socialarbetare och övrig personal på flyktingförläggningar och grupphem de enskilda asylsökande i deras vardag med därtill hörande utmaningar och glädjemenen. Arbetet på grupphemmet innebär att ge omvårdnad och stöd åt ett barn i kris så att han/hon kan upprätthålla kontroll över sin vardag och finna mening med sitt liv i en komplex situation med motstridiga krav och förväntningar.

Nyckelord: ensamkommande barn, minderåriga asylsökande, socialt arbete, grupphem för minderåriga asylsökande, flyktingbarn, kris.

Mottagandet av ensamkommande i Finland

Det årliga antalet ensamkommande asylsökande barn varierar kraftigt i Finland. De ensamkommande asylsökande barnen har i några olika etapper väckt bredare intresse i Finland. I medlet av 2000-talet väckte dåvarande inrikesminister Kari Rajamäki debatt kring de ensamkommande genom att göra begreppet ”ankarbarn” känt med påföl-

Kia Lundqvist är utbildningsplanerare vid Åbo Universitet med ansvar för fortbildningsprogram på temat interkulturell kompetens. Mellan åren 1999–2007 arbetade hon som socialarbetare för ensamkommande asylsökande barn vid Björnå mottagningscentral. Hon har också erfarenhet av kommunalt barnskyddsarbete och vuxenutbildning vid Finns folkhögskola i Esbo. På folkhögskolan ansvarade hon bl.a. för undervisningen på U-landslinjen.

jande diskussion och stämpling av gruppen. Följande gång de ensamkommande uppmärksammades i större skala i media var då antalet ensamkommande asylsökande barn ökade under åren 2007 (706 barn) och 2008 (557 barn). Det kan kanske sägas att de ensamkommande allmänt taget ses om en marginell grupp som man accepterat att man vet rätt lite om. Kännetecknande för den finländska situationen har genom åren varit att man diskuterat mottagande av ensamkommande i termer av ”om det kommer ensamkommande barn”. Därmed har man inte satsat på en långsiktig beredskap att ta emot ett större antal barn. I stället har myndigheterna på kort varsel öppnat och stängt enheter och prövat olika modeller där barnen ibland blivit tvungna att flytta mellan olika enheter/boenden.

Personal på grupphemmen och de ensamkommande barnens företrädare bevakar att de asylsökande barnens rättigheter och behov beaktas. I den komplexa situationen som barnen befinner sig i är det inte lätt att definiera vad som är bäst för barnen. Detta framkommer tydligt i en rapport om företrädarnas uppgift och roll som Centralförbundet för barnskydd i Finland publicerade i år (Lepola 2012). I rapporten redogör Outi Lepola förtjänstfullt för det behov av fortbildning som företrädarna har. Rapporten lyfter också fram viktiga punkter som behöver utvecklas i mottagandet.

Från praktik till teori via kritisk reflexion

Denna artikel baserar sig på en kvalitativ intervjuundersökning som utfördes under våren 2006 (Lundqvist 2006). Samtliga socialarbetare på åtta grupphem för ensamkommande asylsökande barn i Finland intervjuades i samband med undersökningen.

Förutom socialarbetarna intervjuades tre tjänstemän och en representant för en barnskyddsorganisation. Intervjuerna utfördes som temaintervjuer.

Undersökningen var i den bemärkelse fenomenologisk att de utövande socialarbetarna på grupphemmen kommer till tals och får ge sin syn på sitt arbete i ett skapande sammanhang där de möts av en annan praktiker med sina egna erfarenheter. Själva fenomenet socialt arbete på grupphemmen finns knapphändigt dokumenterat. Även om arbete har utförts i många år är det väldigt sällan och svagt uttalat, vad som avses med socialt arbete på grupphemmet. En stor del av kunskapen är dold i det som kommit att kallas tyst kunskap. (Halldin-Herrgård 2004, 19–22).

I samband med undersökningen benämnde jag mitt sätt att reflektera över min egen mångåriga erfarenhet av klientarbete i växelverkan med den litteratur jag läst och den dialog jag fört med mina kolleger, för kritisk reflexion. Då kritisk reflexion (Fook och Gardner 2007) används som en metod för att samla in information, ger det möjlighet till att undersöka betydelse och strukturer som döljer sig i erfarenhetsbaserad kunskap.

Kritisk reflexion som metod kan ge möjlighet till att locka fram outtalad och dold kunskap som döljer sig i praktisk erfarenhet och därigenom kasta ljus över hur denna kunskap påverkar verksamheten och resultaten av arbetet. Fook och Gardner (2007) uppger att kritisk reflexion har många olika möjliga användningar i forskningen av det sociala arbetet. Med hjälp av kritisk reflexion kan uppmärksamheten riktas mot olika former av kunskap och mot hur denna kunskap genereras, samtidigt som bakomliggande antaganden och föreställningar kan blottläggas.

Socialt arbete med ensamma asylsökande barn

En restriktivare inställning till migration och asylfrågor breder ut sig i Europa och får konsekvenser för det sociala arbetet med flyktingar och asylsökande. En grundläggande fråga som denna tendens väcker är hur personal och företrädare skall förhålla sig till frågor om tillit och misstro (Jämför med Norström 2004) i arbetet med de asylsökande. Då det

gäller barn, som ensamma söker asyl får denna fråga extra relevans.

Socialt arbete med ensamma asylsökande barn utförs i en miljö som domineras av det faktum att barnen är mitt uppe i en asylprocess. Socialarbetarna på grupphemmen arbetar med klienter som för det mesta saknar möjligheter att styrka sin identitet med acceptabla dokument. Detta skapar en situation där spekulationer och misstro lätt blir ett inslag i arbetskulturen. Samtidigt förutsätter ett professionellt strukturerat socialt arbete att ett förtroendefullt förhållande skapas till klienten. Det förtroendefulla klientförhållandet är den plattform via vilken det blir möjligt att stöda, informera och hjälpa klienten att orientera sig och göra nödvändiga val i ett förvillande sammanhang där allt från internationell politik till privata psykiska processer påverkar klientens situation. Det är också via det förtroendefulla förhållandet till klienten/barnet som en bedömning av barnets bästa blir möjlig.

Det första mottagandet kan ha stor betydelse för det eventuella förtroende för samhället som börjar växa fram hos den asylsökande. I det här skedet spelar det en stor roll hur det ensamkommande asylsökande barnet blir bemött av personalen på grupphemmet. Den tvärvetenskapliga forskningsrapporten *The Asylum-seeking Child in Europe* (Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet) uppger som ett av sina resultat att: ”ekonomiska kostnader och sociala problem kan undvikas med en asylprocess som inte är kränkande och om barnen så snabbt som möjligt slussas in i en stabiliserad situation med bra förskola och skola samt ett acceptabelt boende.” (Andersson et al. 2005).

Miriam Potocky-Tripody (2002, 479) uppger att praktiskt socialt arbete med flyktingar och invandrare förutsätter en förståelse av flyktingskap, migration och av flyktingens och invandrarens situation i ett politiskt och globalt sammanhang. Det förutsätter också kännedom om flyktingpolitik och det servicesystem och – utbud som samhället tillhandahåller med en speciell infallsvinkel på det utbud som erbjuds flyktingar och invandrare. Utöver detta förutsätter arbetet en kulturellt kompetent praktik, som omfattar attityder och uppfattningar, kunskap och färdigheter som socialarbetaren måste ha för att kunna arbeta effektivt med klienter som representerar en annan kulturell tillhörighet. (ibid., 482–483).

I samband med ett utvecklingsarbete/kvalitetsarbete som gjordes 2001 i anslutning till socialarbetarnas arbete på flyktingförläggningarna presenterades en beskrivning av det sociala arbetet strukturerat i tre delar med utgångspunkt i det praktiska klientarbetet. Dessa delar är: det första mottagandet, väntetiden och upphörande av tiden som asylsökande. (Karjalainen et al. 2001). De tre olika skedena i arbetet skiljer sig klart från varandra och präglas starkt av hur klientens asylprocess fortskrider.

I ett inledande skede gör socialarbetaren en ankomstintervju, kartlägger den asylsökandes ekonomiska situation men även hans/hennes sociala situation. En viktig uppgift är att hjälpa klienten att få tillgång till befintlig social service, rättslig rådgivning och hälsojämster. Socialarbetaren har också en viktig roll i att informera den asylsökande om hans/hennes rättigheter och skyldigheter i det nya landet. Tolkjänsterna har givetvis stor betydelse under asylprocessen.

Socialarbetaren har också en del i att hjälpa klienten att ordna sitt och hans/hennes familjs liv så att de kan leva ett acceptabelt vardagsliv trots den allt överskuggande asylprocessen. Eftersom asylprocessen ofta är lång blir det också fråga om att ge de asylsökande psykiskt stöd.

Då asylprocessen upphör och den asylsökande får sitt beslut, blir den asylsökande så småningom anvisad en plats i en kommun om beslutet lett till att den asylsökande har fått ett permanent uppehållstillstånd. I annat fall behöver klienten hjälp att orientera sig i förhållande till ett tillfälligt uppehållstillstånd eller ett negativt beslut, vilket i sin tur innebär en förlängd väntan eller en eventuell avvisning.

Om intervjuer och beslut kommer i en relativt rask takt och processerna inte blir utdragna klarar klienten vanligtvis de olika skedena mentalt bättre men om processen blir utdragen och klienten får vänta länge leder det ofta för klientens del till sviktande psykisk hälsa och ett instabilt socialt beteende, med behov av kraftiga stödåtgärder från personalen på flyktingförläggningen.

Ensamma asylsökande barn är barn i kris

Binnie Kristal-Andersson (2002, 363) har under ett mångårigt värv som psykoterapeut för flykting-

ar och asylsökande i Sverige visat att de upplevelser som asylsökande får under väntan på beslutet i asylfrågan ofta har en stor inverkan på honom/henne. Hon anser att barn och familjer som söker asyl bör bemötas som personer som befinner sig i kris under hela den tid de väntar på myndigheternas beslut.

Johan Cullberg (2006, 19) uppger att ”man befinner sig i ett psykiskt kristillstånd då ens tidigare erfarenheter och inlärd reaktionsätt inte är tillräckliga för att man skall förstå och psykiskt bemästra den livssituation som man råkat i.” Cullberg gör en indelning i å ena sidan livskriser eller utvecklingskriser och å andra sidan traumatiska kriser. Livskriser eller utvecklingskriser tillhör det normala livet så som att få barn eller bli pensionerad. En traumatisk kris utlöses av en oväntad yttre påfrestning som innebär ett hot mot ens fysiska existens, sociala identitet, trygghet eller ens grundläggande möjligheter till tillfredsställelse i tillvaron. Krisen kan indelas i fyra faser: chockfasen, reaktionsfasen, bearbetningsfasen och nyorientering. (ibid., 143). Kriser kan innebära både en chans och en risk och kan därmed ge möjlighet till utveckling men de kan också vara alltför tunga att bära. (Hjort 1988, 71).

Cullberg (2006, 159–160) pekar på att det finns fara för att den som ofta möter krissituationer i sin yrkesverksamhet men saknar de teoretiska grunder som behövs för att professionellt möta personer i kris, lätt ”förfaller till utslätande och symtomriktade behandlingsåtgärder”. Ett professionellt bemötande av en person i kris förutsätter en terapeutisk hållning som består av kunskaper, empati och självkänedom, uppger han vidare.

Psykosocialt arbete och krisintervention

I socialarbetarnas intervjuer återkommer en betoning på det psykiska stöd som barnen behöver för att klara av sin vardag. Det dagliga stödet och omvårdnaden ges av handledarna på grupphemmet. Socialarbetarna beskriver sin del av arbetet i termer av psykosocialt stödarbete.

Riitta Granfelt (1993, 222) ringar in begreppet psykosocialt arbete, genom att beskriva det som en inriktning inom socialt arbete där en terapeutisk dimension bejakas som en del av arbetet. Det-

ta arbets sätt ger möjligheter till att beakta både ekonomiska, sociala och psykiska problem i klientens situation. Det psykosociala arbetet försöker närma sig frågan om hur sociala problem och psykiskt illamående inverkar på enskilda personers och familjers liv.

Psykosocialt arbete är en term som används väldigt utbrett i samband med socialt arbete. Det är viktigt att betona att det inte är en terapiform utan en inriktning inom socialt arbete. Att enbart fokusera på psykiska problem eller relationsproblematik är inte psykosocialt arbete. Det psykosociala arbetet stiger ur en socialpolitisk referensram. Ett psykosocialt tänkesätt hör hemma i det sociala arbetet i och med att klienten ses som en kännande och agerande människa i ett socialt sammanhang. (Granfelt 1993, 223).

...vi fungerar lite som kuratorer här emellanåt. Det tycker jag nästan är största delen av mitt jobb. Vi pratar med de här ungdomarna och försöker reda ut saker och ting. (Intervju sv2, Lundqvist 2006).

I samband med intervjuerna som gjordes för avhandlingen utkristalliserade sig en omständighet. På flyktingförläggningarna arbetar man med människor i kris. (Kristal-Andersson 2001, 363). De asylsökande har i omfattande grad upplevt förluster, hot, våld och/eller katastrofer. Sirkku Suikkonen (2010, 78) visar i en undersökning som gjorts att ca en tredjedel av barnen och unga som anländer till Finland som asylsökande eller flyktingar har psykiska symptom eller är traumatiserade. Eftersom en stor del av klienterna på flyktingförläggningen lever i ett tillstånd av kris har detta faktum inte uppmärksammats speciellt. Krisen blir ett normalt tillstånd hos klienten som tas för givet. Det faktum att man inte ser arbetet på förläggningen och grupphemmet som krisarbete, har delvis att göra med att situationen och arbetet inte allmänt tidigare analyserats i de termerna. Ingen av socialarbetarna jag intervjuade definierade ursprungligen sitt arbete som krisarbete. Tankarna gick mera till traditionellt barnskyddsarbete och psykosocialt arbete. Termen krisarbete för lätt tankarna till kristerapi, vilket det inte är fråga om. Krisarbete – krisintervention har också börjat ses som en arbetsmetod inom socialt arbete (Coulshed & Orme 1998, 95–109; Payne 2005; Nyqvist 2004, 15).

I samband med frågan om krisintervention betonar de socialarbetare jag diskuterade frågan med, att den krisintervention som utförs på flyktingförläggningarna inte kan vara en variant av kristerapi. Snarare bör krisinterventionen innefatta att klientens krissituation identifieras, dokumenteras, akut hjälp ges och arbetet siktar till att klienten slussas vidare till andra enheter som erbjuder vidare behandling och eventuell terapi.

Niin, emme tee kriisiterapiaa. Siihen meillä ei ole rahkeita. Mutta kohtaamme jatkuvasti kriisissä olevia ihmisiä ja annamme heille henkistä tukea, kriisipua... Minusta sosiaalityöntekijä voi hyvin olla ensiapuluonteisen kriisiavun antaja.

(Övers. Alltså, vi ger inte kristerapi. Det klarar vi inte. Men vi möter ständigt människor i kris och stöder dem psykiskt, krishjälp... Jag anser att en socialarbetare alldeles väl kan vara den som ger en inledande krishjälp.) (Intervju sv8, Lundqvist 2006).

Krisintervention som metod har ursprungligen formulerats av Gerald Caplan (1964) som en del av den preventiva psykiatrin. (O'Hagan 1986, Coulshed & Orme 1998; Payne 2005). Payne (2005, 103–104) visar i sin krismodell att hjälp i rätt tid i samband med en kris kan öka klientens funktionsförmåga och lämna honom/henne med en bättre beredskap att möta nya kriser i framtiden. Däremot kan en krissituation där ingen hjälp ges resultera i en sämre funktionsförmåga med en större utsatthet vid liknande tillfällen i framtiden. I värsta fall leder en krissituation där ingen hjälp ges till att funktionsförmågan sjunker till en nivå där det finns risk för självmord, våld och mental ohälsa.

Bruket av krisintervention som metod och en tolkning av att de ensamkommande asylsökande barnen befinner sig i kris kunde öppna upp nya möjligheter för arbetet på grupphemmet. Krisintervention kunde ge en ny referensram för arbetet. Kunskaper och färdigheter som hör hemma inom denna metod kunde ge nya perspektiv på arbetet och kunde bidra till en fördjupad professionalisering av arbetet.

På det statliga grupphemmet i Uleåborg har man publicerat en handbok: Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköiden psykososiaalisen tuen käsikirja 2012 (Övers: Handbok för psykosocialt stödarbete). I handboken talar man om att arbeta traumainformerat och betonar betydelsen av att

utbilda hela arbetsgruppen i krisintervention och traumarelaterat behandlingsarbete. Man har hittat en förebild i en amerikans modell NCTSN (The National Child Traumatic Stress Network). Mera information finns att hitta via <http://www.nctsn.org>. Initiativet att utveckla traumainformerat arbets-sätt på grupphemmet står helt i samklang med de forskningsresultat avhandlingen om socialt arbete på grupphemmen visade på.

Mot ett större krismedvetande inom socialt arbete med asylsökande

Barnen på grupphemmen befinner sig i en kris i sina liv. Relevanta arbetsmetoder borde tillgripas för att kunna möta klientens behov. Krisintervention eller krisarbete upplevdes av flere socialarbetare som en nyorientering, som kunde ge nya verktyg för att möta det ensamkommande asylsökande barnet i hans/hennes situation. Även inom barnskyddet har man utforskat de möjligheter som krisintervention/krisarbete skulle kunna tillföra arbetet. (Jokinen 2004).

Då arbetet med de asylsökande tolkas i ljuset av krisintervention får det långsgående konsekvenser för hur arbetet bör utformas och utvecklas. Personalen inom mottagandet på flyktingförläggningar och grupphem borde få utbildning i arbetsmetoder som härrör sig från krisintervention/krisarbete. Insikter i krisens skeden och vilka förutsättningarna är för olika interventioner i samband med en kris, skulle påverka personalens förutsättningar att utföra sitt arbete men också utan tvivel hjälpa personalen att orka i ett sammanhang där traditionella arbetsgrepp inte verkar leda till resultat och förbättringar i klientens situation uteblir.

Utgående ifrån min egen erfarenhet har jag sett att den asylsökandes situation förändras radikalt i och med att beslutet i asylansökningsfrågan kommer. Beslutet innebär en lättnad och en avslutning på en lång ovisshet. Detta även i vissa fall om beslutet är negativt. Det nyss sagda innebär att det är viktigt att asylansökningsprocessen är grundlig men också tillräckligt snabb med tanke på de asylsökandes bästa. En utdragen asylprocess medför lidande för den asylsökande och svårigheter för arbetet på flyktingförläggningen.

Det sociala arbetet med ensamkommande barn som söker asyl opererar i ett sammanhang där många globala och nationella samhällsintressen inverkar. Internationell och nationell asylpolitik, barns rättigheter, nationella och europeiska intressen och strävanden att bemöta barn ur ett barnperspektiv för att kunna säkerställa att barnets bästa beaktas i alla situationer där barnets ärenden behandlas. De ovan nämnda dimensionerna påverkar alla på ett mångfacetterat sätt det konkreta sociala arbetet med de enskilda barnen. Samtidigt som dessa övergripande faktorer inramar arbetet, sker det konkreta mötet mellan socialarbetaren och det ensamkommande asylsökande barnet. Barnet finns där med sina förväntningar på att få beskydd, hjälp och – på att bli bejakad och bekräftad. Barnet är mitt uppe i sin egen mognads- och tillväxtprocess och söker den sfär där han/hon på ett tillfredsställande sätt kan leva sitt liv.

Referenser

- Andersson, H.E. (red.) & Björnberg, V. (red.) (2005): *The Asylum-seeking child in Europe*. CERGU: Göteborg.
- Caplan, Gerald (1964): *Principles of Preventive Psychiatry*. Tavistok: London.
- Coulshed, Veronica & Orme, Joan (1998): *Social Work Practice. An introduction*. Third edition. British Association of Social Workers. Palgrave: New York.
- Cullberg, Johan (2006): *Kris och utveckling*. Ny omarbetad utgåva. Natur och kultur: Stockholm.
- Fook, Jan & Gardner, Fiona (2007): *Practising Critical reflection. A Resource Handbook*. Berkshire: Open university Press.
- Granfelt, Riitta (1993): *Psykososiaalisia virtauksia*. I verket Granfeldt, R. & Jokiranta, H. & Karvinen, S. (1993) *Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto*: Helsinki.
- Halldin-Herrgård, Tua (2004): *Hur höra tyst kunskap? Utveckling av en metod för studier av tyst kunskap*. Ekonomi och samhälle. Skrifter utgivna av Svenska handelshögskolan Nr 144: Helsingfors.
- Hjort, Haldis (1988): *Det oppsøkende arbeidets psykologi*. Universitetsforlaget: Oslo.

- Jokinen, Juha (7.12.2004): Kriisityön kehittäminen huostaanotossa. Kartoitusta ja kehittämistarpeita (kehittämisosio työn alla, ilmestyy myöhemmin) Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämishojelma. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/74efa068-e5b4-48c7-9286-e7e3df7d5dd3/Kriisity%C3%B6+huostaanotossa.pdf> 24.4.2006.
- Karjalainen, Paula & Sikiö, Jaana (30.3.2001): Socialt arbete på flyktingförläggningen. Arbetsministeriets kvalitetsprojekt för flyktingförläggningarna.
- Kristal-Andersson, Binnie (2002): Att förstå flyktingar, invandrare och deras barns – en psykologisk modell. Studentlitteratur: Lund.
- Lepola, Outi (2012): Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Lastensuojelun keskusliitto. http://www.lskl.fi/files/1354/Ei_omainen_eika_viranomainen.PDF. Läst: 30.9.2012.
- Lundqvist, Katarina (Kia) (2006): Identitet okänd – Om socialt arbete på grupphemmen för barn som ensamma söker asyl i Finland. Pro Gradu / Magistersuppsats vid Turun yliopisto (Åbo universitet) 2006. Siirtolaisuusinstituutti / Migrationsinstitutets Web rapport Nr. 42 / 2008. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports.htm>. Läst: 30.9.2012.
- Norström, Eva (2004): I väntan på asyl. Retorik och praktik i svensk flyktingpolitik. Boréa Bokförlag: Umeå.
- Nyqvist, Leo (2004): Kun mies hakee apua. Miesten kriisikeskusten arviointi. VäliRaportti. Turun Yliopisto: Turku.
- O'Hagan, Kiernan (1986): Crisis intervention in social services. Macmillan : Basingstoke.
- Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköiden psykososiaalisen tuen käsikirja. Oulun vastaanottokeskus. Alaikäisyksiköiden kehittämishanke 2012–2012. Versio 1 (6.9.2012).
- Parsons, Annika (2010): Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu. Julkaisusarja 6.
- Payne, Malcolm (2005): Modern social work theory. Third edition. London: Macmillan.
- Potocky-Tripody, Miriam (2002): Best practices for social work with refugees & immigrants. Columbia University Press : New York.
- Suikkanen, Sirkku (2010): Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitoksen Raportteja 1/2010. Yksintulleet-projekti ja esitteet: http://www.yhteisetlapsemme.fi/projektit_yksintulleet.html. Luettu: 20.9.2012.
- Den här artikeln baserar sig dels på min pro gradu -avhandling från 2006 under rubriken Identitet okänd – Om socialt arbete på grupphemmen för barn som ensamma söker asyl i Finland men också på senare forskning och rapportering som gäller de ensamkommande.

The ambiguous status of unaccompanied minors between 15–18 years old seeking asylum in Norway

Hilde Lidén and Randi Wærdahl

In the last few years a substantial group of unaccompanied minors have applied for asylum in the Scandinavian countries. It is well recognized that the minors represent a particularly vulnerable group of migrants, and international conventions as well as Norwegian legislation have provisions that apply specifically to them. The article discusses how the care arrangements for the applicants between the ages of 15-18 provided by Norwegian authorities are colored by their status primarily as children or primarily as asylum seekers.

We conclude that the new restrictive measures of 2009 show the relative subordinated position of the CRC to immigration control, which means that the older minors are treated more as adults, restricting that the special needs of this group are met. However we find also the trend of granting unaccompanied minors rights as children: Their application assessment is given priority and that they are given equal civil rights in main welfare institutions and are included into the ordinary welfare system instead of given separate treatment.

Keywords: Asylum seekers, Unaccompanied minors, living conditions, children's rights, Norway.

Are they primarily children or primarily asylum seekers?

In the last few years a substantial group of unaccompanied minors have applied for asylum in the

---

Hilde Lidén is a Research Professor at the Institute for Social Research. Dr. Polit. (PhD) in Social Anthropology, NTNU, Norway. Randi Wærdahl is a full time Senior Researcher at Agder Research in the Department of Welfare Research. She has a Dr. Polit. in Sociology.

Scandinavian countries. How do state authorities deal with these minors applying for asylum? Are their conditions mainly defined by their status as unaccompanied children or as asylum seekers? In this article we will discuss how the care arrangements for the applicants between the ages of 15-18 provided by Norwegian authorities are colored by this ambiguity.

The Norwegian political discourse, while one of relatively strict immigration regulation in Europe, has been embedded in the language of humanitarianism, justice, solidarity, equality and decency (Hagelund 2003). Particularly this has been the case when it comes to asylum seeking children (see Vitus and Lidén 2010). In Norwegian immigration politics, the Convention on the Rights of the Child (CRC) has been a significant part of the political negotiations between a restrictive and a liberal asylum policy. The new Immigration Act coming into force in 2010, strengthens the child rights perspective by among other things adding child-specific forms of persecution to the list of conditions for asylum. This new legislation also emphasizes that the best interest of the child is a fundamental consideration in any assessment for residence permits for humanitarian reasons, and the threshold for consenting to residence for children should be lower than that for adults. The child applicants should not be treated differently from any other child, when it comes to rights to education, health care and other welfare services.

Coinciding with the introduction of the new immigration law, thirteen new control measures were enshrined in Immigration regulations in 2009, designed to reduce an increasing level of applications for asylum. Some of these measures specifically addressed the unaccompanied minor as applicant. The main changes were:

- a) to grant temporary residence for those between 16–18 who are not granted asylum, meaning that they will have to return to their home country when turning 18,
- b) to include the unaccompanied minors into the Dublin II regulations, which means that minors can be returned to the first European country they have been registered in or applied for asylum in¹,
- c) more restricted practices of how assessments of the best interests of the child should be interpreted and weighted in proportion to immigration control,
- d) new restrictions in granting family reunion and
- e) new restrictions in granting asylum for humanitarian reasons.

These control measures have led to additional ambiguities in both discourses and practices in regards to whether asylum seeking children are defined primarily as children or primarily as asylum seekers. The ambiguities of their status as either children or asylum seekers is revealed in several areas, from being enshrined in laws and regulations to the practices of care in reception centers. The divided care arrangements for minors under and over 15, the new regulation for temporary stay for those between 16–18 and including the unaccompanied minors into the Dublin II regulations are examples of ambiguity expressed in formal legislation and regulation. Expectations of self-governing in financial and provisions issues, while at the same time having no real influence on important matters relating to their own future, is an example of the ambivalence in everyday lives of minors in reception centers. The ambivalence also seem to influence the relation between the minor and public welfare services, where both educators, health personnel and child protection services can be uncertain about what rights should be granted and what exceptions should be made due to the fact that these minors also are asylum seekers.

In the following we will illustrate these ambiguities with findings from a research project commissioned by the Norwegian Immigration Authorities (UDI), which assesses the living conditions in reception centers for those who are under their respon-

sibility, or more specifically unaccompanied minors between 15 and 18 years old. Living conditions are assessed in the areas of health, diet, care, accommodations, access to social networks and activity offerings. The research includes a survey of all the twelve reception centres in operation in the spring 2012 and field visits to six of the reception centres including interviews with 30 minors, the staff and contact persons in the school, the local health service and local child protection services. Legal guardians have also answered an open set of questions through mail. The study thus takes on a broad perspective on the lives of these young people, asking how many different actors, including themselves, shape and influence how both their care needs and civil rights are defined in the context of the reception centers (Lidén et al. 2012). Based on findings from this study we will argue that unaccompanied minors between 15–18 years old are treated mainly as asylum seekers and that the best interest of the child has turned into a principle to be negotiated.

Divided care arrangements

In the last decades the CRC has played a central role in Norwegian political rhetoric, asylum policies and legislations. Norway has been considered a country that demonstrates its commitment to the CRC through increased extensive legislation (Høstmælingen, Kjørholt and Sandberg 2008). In Norway, protecting and privileging children and childhood is reflected in political practice on a generally high level of political engagement in supporting bodies such as the CRC. The implementation of the CRC in the 1999 Norwegian human rights Act meant that national legislation affecting children had to be reconstructed in order to be in line with the framework and different articles in CRC, which has led to reformulation of national legal acts concerning children. The incorporation intensified the debate on three main principles of the CRC, namely the best interests of the child, participation rights, and the principle of non-discrimination.

In 2005 the CRC Committee report to Norway criticized the living conditions of unaccompanied minors in reception centers (ref.). The same year the new centre left coalition Stoltenberg I govern-

¹From 2011, Greece is omitted from this Dublin II practice.

mental declaration stated the intention to transfer care responsibility for unaccompanied minor asylum seekers from the immigration authorities (UDI) to the child protection services, to guarantee same rights and care practices for all children who are under the protection of Norwegian authorities. In 2007 the child care services took over the responsibility for the minors under 15, with the intention to follow up for those over 15 in the next few years. This intention was postponed in 2009, due to the increasing numbers of applications in 2008–2010. A change in the public and political support for a more restricted immigration regulation may also have been an important reason. Not including this group in high cost institutions with higher standards of living that in reception centers could be interpreted as a preventive measure, making Norway a less attractive country for young asylum seekers.

Today, the immigration authorities are still responsible for the care arrangements for the eldest group of child applicants. This means that the minors stay in separate reception centres for unaccompanied minors, provided by business operators, either private operators or operated by municipalities. Everyday life in reception centers is regulated by a number of UDI defined directives and circulars. However, no formal norms for staffing, staff skills and competences, housing standards and environmental or community resources are defined. In all these aspects the standards are below the norms that are applied by institutions run by child protection services. Even if directives and circulars express many ideals, resource scarcity constrains the center staffs' opportunities to fulfill the expectations expressed in the regulations. In our study, we find wide variation in how well the different centers ensure living conditions, related to material conditions, the ideals guiding operations, the expertise and competences of the personnel, and in regards to resources available in the local community. Quality is also contingent on the continuity of operations and thus expertise developed over time, by reception staff, in the local educational facilities and by health services.

Reception centers are meant to be a temporary residential unit with intended moderate living standards. For the last few years about 60 per-

cent of the unaccompanied minor applicants are granted a residence permit. Since 2011, according to fewer applicants and by giving the unaccompanied minors priority in the application assessment process in UDI, the average waiting period for the case decision is now about two months compared to 10–12 months two years ago. The waiting period to be settled in a local community for those with a residence permit has also been shortened. This means that the majority of the minors stay only temporary for a period up to four months in the reception centres.

However, there is another group of long term residents living alongside the majority group of short term residents. The long term residents are those with a temporary permit until they turn 18, or they have their case assessed by the appeal institute UNE, or they have got a final rejection on their application. Some are included in the Dublin-agreement waiting to be returned to another European country. For those who stay long term, for periods up to two years in reception centers, the intended moderate living conditions of the reception centers are precarious. Their need for support and care differs from those who stay at the centres for a short period. The rate of staffing, staff skills and competences, housing standards and environmental and community resources become significant for upholding their civil rights and rights as children under a legislation that has implemented the CRC. Moderate to low standards does not suffice for long term residents, and we therefore state that the most important condition influencing their living conditions are the immigration regulations. We will argue that the new control measures do not take the minors' vulnerable condition, their need for support and care at this point of their life course sufficiently into consideration.

Expectations of self-governing

The ambiguous status of unaccompanied minors as children or adults also becomes apparent in the expectations of self-governing in financial and provisions issues while living in reception centers. The study has revealed two areas in particular, where the responsibilities of the residents surpass the

expectations and responsibilities we normally subscribe to children.

First of all, the full responsibility for their food and nutrition is formally given to the residents themselves, while the reception centers and their staff have a defined responsibility for training and guidance in cooking and nutrition issues. While we find that the training and teaching is inadequate, we recognize that many centers and its staff acknowledge the challenge of nutrition and find ways to fund provision of breakfast and one or two hot meals a week. Secondly, the residents are also responsible for their own finances. They receive a base amount, which represents the same as a single adult asylum seeker receives, which in addition to food should cover all necessary expenses a person has to clothes, personal hygiene items, health care, including medication, if needed glasses or pre-paid mobile cards as well as ordinary leisure expenditure.

Some community nurses express a concern for the consequences of poor economy to their health. In general they worry about the nutrition status, as they find that many of the residents are malnourished and need supplements. In addition they experience that young people do not buy medicine or follow up consultations with a doctor, even for serious diseases, because they lack the money to do so.

Our study shows that although some residents are able to prioritize their expenses and even manage to save up money for larger purchases, even the smallest extra expense may collapse their meager budget. When the minors themselves choose to talk about their economy and their priorities, we get stories like this one from a young boy:

“We get 700 crones every week. Every Monday I buy food for 3–4 days. It will be 3–400 crones. We buy fruit and drinks later on. We buy all the food, some clothing and stuff. I am saving, bought a PC. I have to save, – do not get any extra to buy clothing. I had to pay for the doctor as well. I’m sick, so I operated my eyes. Got a letter yesterday, saying I have to pay nearly 2000 crones. I got three warnings. I should have called them to tell them I live in a reception center (laughs a little). Got a last warning. I’ll call them, you know, and say that I’m staying at the reception center, how do I pay?”

How do manage to save up for clothes?

“I have some money on my card. We save. Sometimes we don’t eat that much, so we save money. Must pay for doctors and... our finances are really bad.”

Their budget requires both planning and moderation. Their expenses are mainly for food and some clothing. They also wish to save to acquire a mobile phone and a computer. A major medical expense will however quickly tilt the balance of the budget to a loss. Although young people have a right to free health care from the public health care scheme, just as other children under 18, before they reach the regular limit for receiving an “expenses free card”, medical expenses and medications make a serious cut to a meager budget. For some, this means postponing doctor visits that are not considered extremely necessary. For others, who have chronic diseases or have been injured before or during flight, medical expenses and medications must be calculated as a regular cost in an otherwise tight household budget.

We have come to the conclusion that the minors here are given greater responsibilities than commonly given to other youth. In theorizations of childhood, economic independence and financial governance is something which is learnt by gradually being introduced to being responsible for your own spending and saving, however with your parents’ support and as main providers. These minors are here thrown into an adult role, learning independence in a period where they are also finding their way in a new society, have limited knowledge and information available that can help to navigate this situation as well as minimal control over the conditions of their future. Again, this has particular implications for the long term residents, and especially for those with poor mental and physical health.

Resilience and coping strategies when parental care is absent

Resilience is often conceptualized as protection factors that help youth to overcome difficulties by navigating towards and negotiate recourses as well as their social and cultural contexts. The quality of relations, the feeling of support and the possibility

to manage your own life, experiencing moments of happiness, have a certain feeling of self-confidence and to believe in a future, is some of the sources of resilience.

In this study, we have made special efforts to bring the minor's own views on their life situation to the fore, and have used PhotoVoice as a method when interviewing the 30 young participants of the study. Their pictures and stories describe coping strategies under conditions of an uncertain future, while at the same time adapting socially and culturally to a new society. They also describe a reality where they themselves seek out people, situations or objects that can give them the support they need in this fragile situation. These supportive relations do not always correspond to the structurally provided support relations or systems that are provided for them in the reception centers.

The CRC article 20 addresses the responsibility of the state authority to provide alternate care in the absence of a child's family care. We have assessed the care given by the staff in reception centers, and find that the staff gives adequate support and practical advises, instructions, information about the society and ensure the minors have access to school and health treatment. They may also develop a friendly relationship. However, conditions for developing the kind of relationship that provide individual support and comfort for the many worries and concerns that the minors have are limited. We also find that the minors establish more close relations and care arrangement with peers in the reception centers, than to the staff.

Miriam is one of the many young women from Africa coming to Norway by plane, a travel organized by some middle men. She has received a temporary permit because she has no valid ID, and finds this very hard to handle and she feels very alone. Miriam says:

Every time you are alone, you realize there is no one else. Everything is difficult. And you know that no one is telling you what to do, no one is helping you with your mistake. No one is telling what is the next step to go. That is scary. Even if you are in a crowd you are the only person there, most of the time it is scary, but you manage, and it is good to see that you manage. You must have confidence in life.

Miriam is one of those expressing her capacity to create adaptive courses for herself, in spite of adversity. Miriam is living in a reception center in the far north of Norway and has come to find relief for her worries in nature. Interviewed in early February, we ask her how she manages the very dark months of the years.

I am really in love with the geographical approach – the sun rise and mountains. When the polar light is moving on the sky – it is really different. The sky, the mountain, the water. They used to say that this mountain is my house, because I used to go down and sit near the sea, in the summer, I used to go there to see the sun and the sunset. When they did not find me, they said “she must be down there, it is just like her house.

As for many of our informants, Miriam's main coping strategy is education. She says:

I love the school, the school is the nicest thing. Here is my teacher. She is good for me! She is a good teacher; she gives attention to all the students. I like to write. I write some short poems. I read, I like to read. I read English, in Norwegian I will try, but I do not understand it. I do not know how to write or read my family language, Amharic.

Regardless of their formal status, schooling and leisure activities are important for their coping strategies. For most reception centers the minors attend school classes organized for adults, and the standard of teaching and education vary. However some local communities have developed good models for combining introduction programs with primary school education courses. This is what Miriam experiences.

Today the rights to primary school education include only minors up to 16 years of age. One of our recommendations to the Norwegian government is to ensure the right to primary education to all asylum minors, to give them optimal conditions to get an education during their time in reception centers. Rights to attend education should not be dependent on their asylum status, but granted to them as children. This is even so for the minors attending the classes organized specially for them. If the minor gets a final rejection on their application he or she has lost his or her right to participate in these classes. We will argue that being in school gives knowledge and hope, no matter what the fu-

ture may bring. It is in the best interest of the child to have an equal right to education irrespectively of their asylum status. This will also strengthen their rights to participation.

Variations in the right to health care and child protection

Predominantly we find that the health service is doing a good job. The health assessment to identify minors with special needs is well organized. The quality, on the other hand, depends on the continuity of expertise and priorities of resources set aside for asylum seekers by the local government. This means that access to proper health care varies between reception centers.

The asylum minors have equal rights to health care as minors with a residence permit. However, with a temporary stay permit, the need for specialist treatment is not always met, mainly due to an uncertainty among the health personnel on their rights and on the conditions for treating this group. This implicates that access to adequate health care also vary between short term and long term residents. We find that the health situation of the long term residents is especially critical. In addition, the low level of economic support implicates an inadequate nutritious diet and that medical treatment and medication is not prioritized. This is another example of how their role as asylum seekers gets precedence over their status and rights as children when their application for asylum is denied, or they get a temporary permit.

The local child protection services are perceived as a peripheral partner by the reception centers. Child protective services commonly perceive that residents problems are mainly health related and therefore not within their responsibilities. Every year a number of residents disappear from the reception centers, and notification of concern of disappearances and human trafficking is sent to child protection services for follow up. Unfortunately, many of these cases get dismissed due to lack of evidence or because the person moves out of the district. The inability to follow up minors disappearing from the reception centers demonstrate a lack in the support system and we recommend to in-

troduce special means to cope with this problem. Even if staying in reception centers is voluntary, the minors do not cease to be minors, and under the child protection system when moving. Again, the law says one thing, yet the practice is based on uncertainties and inability to find solutions.

The legal guardians

In Norway, being a legal guardian for an unaccompanied minor is a voluntary task, organized by the municipality. Their main task is to support the minors through their asylum application process and ensure that their civil rights as minors are fulfilled. We find that the efforts and level of assistance from legal guardians varies greatly. Although most legal guardians provide important legal follow-up and support, the lack of such support may have significant consequences for the young person who does not receive it from their appointed guardian. This means that minors suffer from an arbitrariness of the system.

The legal guardians also report on limitations and constraints to their work in terms of being heard by the immigration authorities, in terms of understanding and keeping track of changes in complicated regulations and in terms of having sufficient expertise to offer support in complex asylum cases, in particular for those between 15–18. The legal guardian may gain important information for the age assessment and for evaluating the best interests of the child. However, these items of information are not necessarily included in the asylum case assessment. We will also emphasize the situation for those under Dublin II-regulation. The Norwegian immigrant authorities do not arrange an asylum interview with this group of asylum applicants, which makes the conditions of support from the legal guardians even more difficult. The minors under Dublin II-regulations do have a right to get their case assessed in Norway if they have family living here, or they have special needs for health treatment.

From 2013 a new legislation regarding the support given by legal guardians will be passed, which seems to strengthen the recruitment, the organization of the work, and introduce norms for skills

and level of support that legal guardians should offer. Hopefully this legislation can remove some of the arbitrariness of the current system, so that the civil rights of the minors can be fulfilled in a satisfactory manner. We do however need to keep a close watch on these changes, as ambiguities of rights as children and the role as asylum seekers paradoxically become more actualized the closer you get to complex legislation.

Concluding remarks

It is well recognized that the unaccompanied minor refugees represent a particularly vulnerable group of migrants. International conventions as well as Norwegian legislation have provisions that apply specifically to this group. The new restrictive measures of 2009 show the relative subordinated position of the CRC to immigration control. Although the new Alien Act from 2008 reflects how the discourse of immigration regulation vs. children's rights is negotiated, immigration regulations appear to have taken precedence over children's rights once more.

This means that the older minors between 15 and 18 are treated more as adults, restricting that the special needs of this group are met. We find the standard of material and economic resources, staffing and staff skills in reception centers are below the norms that are applied by institutions run by child protection services. For the long term residents this becomes unreasonable. Many of them are developing serious health problems, partly because they live with uncertainty and a feeling of no control over their future for a long time. This has an impact on their development, their ability to acquire sufficient skills, health and strength and secure independence needed to become a sound adult. The 2005 critique from the CRC committee on this issue for the long term residents is still not met with sufficient measures. The assessment of the best interest of the child of these minors are given secondary priority in relation to the new control measures of the immigration regulations which included minors into the Dublin-agreement, and gave them temporary residence permit until defining them as adults.

At the same time the Norwegian immigration regulation treat unaccompanied minors as a vulnerable group of children. We find that their application assessment is given priority, which for the majority means that the time period spent in the reception centers is limited. This is a very important means to improve their living conditions, as the standards are adequate only for a temporary stay. Another positive change in their condition is that they are given equal civil rights in main welfare institutions and are included into the ordinary welfare system instead of given separate treatment. These formal rights are yet not fully realized in practice, but will hopefully get there.

An exception from the trend of granting unaccompanied minors rights as children, is the lack of legal right to primary school education for those who have not attained such education before the age of 16. To give access to primary school education to those who need such education, even when they have passed 16, will be an expression to also recognize and include the eldest minors into the implementation of children's rights.

References

- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2005): Behandling av Norges tredje rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen. 1. juni 2005.
- Hagelund, A. (2003): The importance of Being Decent. Policy discourses on immigration in Norway 1970–2002. Oslo: Thesis.
- Høstmælingen, Njål, Kjørholt, Elin Saga & Sandberg, Kirsten (eds.) (2008): Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge (CRC – children's rights in Norway). Oslo: Universitetsforlaget
- Lidén, Hilde, Eide, Ketil, Nilsen, Ann-Christin, Wærdahl, Randi (2013): Levekår på mottak for enslige mindreårige asylsøkere (Living conditions in reception centers for unaccompanied minors, 15–16). ISF Report. Oslo: Institute for Social Research.
- Vitus, Kathrine & Lidén, Hilde (2010): The status of the asylum-seeking child in Norway and Denmark. Comparing discourses, politics and practices. *Journal for Refugee studies* 23 (1): 62–81.

Anu Warinowski

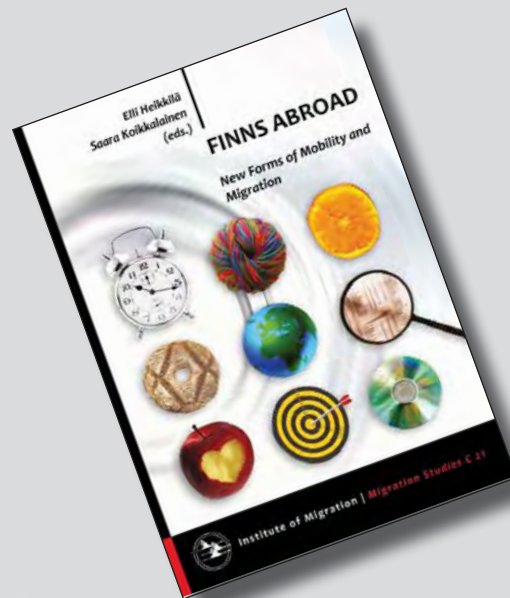
MAAILMALLE YHTENÄ, TAKAISIN TOISENA?
Suomalaisten ekspatriaattiperheiden lapset
kulttuurisissa siirtymissä

Tutkimuksia A42. Painosalama, Turku 2012. 418 s.

**ISBN 978-952-5889-44-4, ISBN 978-952-5889-45-1 (pdf),
 ISSN 0356-9659**

Suomesta muuttaa ja Suomeen palaa vuosittain satoja lapsia vanhempiensa työn vuoksi. Anu Warinowski on uraauurtavassa tutkimuksessa selvittänyt, miten lapsi kokee ulkomaille muuton ja paluumuuton. Miten lapsen sopeutumista voidaan tukea näissä muutoissa? Kyseessä on ensimmäinen laaja tutkimus suomalaisten ekspatriaattiperheiden lasten muuttokokemuksista ja selviytymisestä.

Hinta 25 € + toimituskulut

Elli Heikkilä & Saara Koikkalainen (eds.)

FINNS ABROAD

New Forms of Mobility and Migration

Migration Studies C 21. Painosalama, 2011. 224 p.

ISBN 978-952-5889-23-9, ISSN 0356-780X

This edited book aims at broadening our understanding of Finnish emigration and the multitude of different types of transnational mobility that Finns engage in, which is a distinctive feature of our times. The days when entire villages in the peripheries had to contemplate international migration to a single destination as a survival strategy are long gone. Current migration from Finland is much more diverse, as people make individual choices with their own motivations for undertaking international mobility.

Hinta 20 € + toimituskulut

Tilaukset/Orders:

<http://www.migrationinstitute.fi/netshop/>
 email: satu.lopponen@utu.fi

Web-raportit – Web Reports – ladattavissa ilmaiseksi:
<http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports.htm>